

**BABEŞ-BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM,
KOLOZSVÁR**

Református Tanárképző Kar
Szociális Teológia Szak

Fogyatékos gyerekek szociális készségei

**Szerző:
Mátyás Kinga**

**Témavezető:
dr. Berszán Lídia egyetemi docens**

Kolozsvár
2012

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
A dolgozat kivonata.....	2
1. Bevezető.....	3
2. A fogyatékoságról.....	5
3. A szociális készségek.....	9
4. A kutatás.....	11
A kutatás célja.....	11
A kutatás hipotézisei.....	11
A kísérleti- és kontrollcsoport bemutatása.....	11
A kutatási eszköz bemutatása, eredmények.....	13
5. A beavatkozás.....	20
6. A hipotézisek megválaszolása.....	29
7. Konklúziók, ajánlások.....	29
Bibliográfia	32
Táblázatok jegyzéke	34
Mellékletek	35

A dolgozat kivonata

Értelmileg akadályozott gyerekek társas készségeit vizsgáltam meg. Általános vélemény az értelmileg akadályozott emberekről, hogy nehezen szocializálódnak, társas készségeik hiányosabbak, mint az egészséges társaiké. Meg szerettem volna keresni azokat a készségeket, amelyekben az értelmileg akadályozott gyerekek jobbak ill. gyengébbek, mint egészséges kortársaik. A felmérést a Carolina Child Checklist (CCC) kérdőív segítségével végeztem. A kísérleti csoport a kolozsvári Hallássérültek 2-es számú Intézetében a VII.B értelmileg akadályozott gyerekekből álló osztály, a kontroll csoport pedig egy egészséges gyerekekből álló osztály.

Kutatásomban szerettem volna felmérni az értelmileg akadályozott tanulók szociális készségeit, kompetenciáit, megkeresni erősségeiket és gyengéiket, s ezek alapján egy hatékony fejlesztési tervet kidolgozni. Hipotéziseim a következők voltak: Első hipotézis: feltételezem azt, hogy az értelmileg sérült tanulókra jellemzőbb a proszociális megnyilvánulás, mint egészséges társaikra. Második hipotézis: feltételezem, hogy az egészséges tanulóknak a szociális készségei, kompetenciái fejlettebbek, mint az értelmileg akadályozott tanulóké. A felmérés alapján az első hipotézisem nem igazolódott be, míg a második beigazolódott. A kapott eredmények alapján kezdtem el a beavatkozásomat, a fejlesztés reményében, a hiányosságokra összpontosítva. A beavatkozásom hat alkalomból állt, melyek témái a következők voltak:

1. beavatkozás: az érzelmek jeleinek a felismerése
2. beavatkozás: érzelmek kifejezése non-verbálisan
3. beavatkozás: érzelmek kifejezése verbálisan
4. beavatkozás: mások szándékainak felismerése
5. beavatkozás: problémamegoldás
6. beavatkozás: lezárás

A beavatkozások után újból felmérést végeztem, mely alapján fejlődést tapasztaltam.

A kutatásom és beavatkozásom végén azt kell mondanom, hogy az értelmileg akadályozott gyerekeknek fontos a szociális készségeik, képességeik fejlesztése, mivel ezek a képességek, készségek segítik elő őket a későbbi önálló életvitel kialakításában, hozzájárulnak ahhoz, hogy boldoguljanak a világban.

1. Bevezető

Miért választottam ezt a témát? Legfőképpen azért, mert szeretem a gyerekeket. III. éves diákként még nem volt alkalmam gyerekekkel foglalkozni, vagy mondhatnám úgy is, hogy nem kerítettem rá alkalmat. Úgy gondoltam, hogy itt az ideje annak, hogy ezt most bepótoljam, elhatároztam tehát, hogy a szakdolgozatomat mindenképpen gyerekekkel kapcsolatos témában szeretném írni.

Miért pont értelmi fogyatékos gyerekek? Nem volt leszögezve, hogy pontosan milyen témával szeretnék foglalkozni, csak annyit tudtam, hogy gyerekekkel kapcsolatban szeretnék elindulni. Az elején más elképzelésem volt, igazából az értelmi fogyatékos gyerekekkel való foglalkozás nem is fordult meg a fejemben. Végül úgy alakult, hogy az eredeti elképzelésemet nem tudtam megvalósítani, a daganatos gyerekekkel való foglalkozást, de még így sem akartam lemondani a gyerekekről. Abban az időszakban, mikor végeleg le kellett mondanom arról, hogy daganatos gyerekekkel dolgozzam, a kolozsvári Hallássérültek 2-es számú Intézetében részt vettem egy nyílt napon. Beengedtek az osztálytermekbe, közelről láthattam, hogy hogy is zajlik a tanítás, kapcsolatba léphettem a gyerekekkel. Mikor odajöttek, megöleltek, mosolyogtak, és beszélgetni kezdtek, felkeltették az érdeklődésemet. A velük való találkozás az egész napomra hatással volt, egyszerűen jobb kedvem lett. Ezek a gyerekek mosolyt csaltak az arcomra mikor nem volt miért mosolyognom. Többször visszagondoltam erre a találkozásra, és végül megfogalmazódott bennem az, hogy én ott, azoknak a gyerekeknek a körében szeretnék lenni, a szakdolgozatom létrejöttében szeretném ha ők „segítenének”. Adottak voltak a gyerekek, a célcsoport, már csak egy jó téma hiányzott. A nyílt napon megtapasztalhattam a fogyatékos gyerekek nyíltságát, barátságosságát, ugyanakkor azt is, hogy értelmi képességeiknek megvannak a határaik. A társadalomban, amelyben élünk szükséges egyfajta érzelmi intelligencia az értelmi intelligencia mellett. E kettő függvényében dől el, hogy egy adott személy hogyan boldogul az életben. Az értelmileg akadályozott emberek, gyerekek és felnőttek, ilyen szinten hátrányban vannak, nekik nehezebb boldogulni, ami természetesen nem azt jelenti, hogy nem lehetséges. A társadalomba való beilleszkedéshez szükséges a megfelelő szocializáció, amelyet a társas készségek segítenek elő. Meg szerettem volna vizsgálni, hogy ezeknél a gyerekeknél hogyan működnek ezek a készségek, melyek az erősségeik, és hol vannak a gyengéik. Vajon hogyan boldogulnak az önállóság, a kapcsolatok, az érzelmek terén? Milyen felnőtt válik majd belőlük? Meg tudják-e állni a helyüket, és tudnak-e majd egy önálló életvitelt folytatni? Erre szerettem volna rálátni valamilyen szinten.

*„Ha az embert olyannak vesszük, mint amilyen,
tulajdonképpen rosszabbá tesszük,
de ha olyannak vesszük őt, amilyennek lennie kell,
akkor azzá tesszük őt, amilyen lehetne.”
/Goethe/*

*„27. Bármikor és bárhogya is igazoltam,
hogy Ember-voltomban teljes vagyok,
én mindig csak „inaszakadt” voltam:
szeretet helyett száналmat kapok!*

*28. Szüleimnek áldozatkésztségével
én elvégeztem számos iskolát,
Gamáliele lábainál tanultam
de én Uram, az emberek szemében
mégis csak „az inaszakadt» maradtam!...*

*35. Hogy' állhatnék barátaim elé,
ha azt látnák, hogy szavamat nem álltam
és mindarra is méltatlanná váltam,
amit eddig oly hevesen hirdettem:
hogy hibás testemben is ép a lelkem;
és minden szépre, jóra érdemes,
ki bennsejében tiszta és nemes...*

*36. Nekem már így kell hűségeseknek lennem!
(A hűtelek a sors is megveri!)
De ha Atyád tetszését elnyeri,
gyógyíts meg, Uram, másokat – helyettem!...”
(Vitó Zoltán, 1994)*

2. A fogyatékosról

„ Az élet hatalmas és csodálni való színeinek és titkainak egyik oldala az, hogy az egyének csoportjai különböznek egymástól: szokásaikban, hagyományaikban, hitükben, bőrük színében és öltözködési módjukban, és így tovább. A különböző közösségeknek ezt a.«másságát» természetesen el lehet fogadni megértéssel és türelemmel, mint olyat, amely gazdagítja az életet: lehet tisztelni és megbecsülni, még akár örülni is lehet neki.” (Václav Havel)

A fogyatékossgal élő emberek különböznek egészséges társaiktól, úgy testileg-szellemileg, mint életvitel szempontjából: ők MÁSOK. Ez a másság azonban nem jelenti azt, hogy kevesebbek, vagy többek, csak annyit, hogy más életet élnek. Ők azok az emberek, a gyerekek, idősek és betegek mellett, akik segítségre szorulnak. A társadalom pedig nem kirekesztéssel és stigmatizálással, hanem megértéssel és segítő kézzel kell forduljon ezen emberek felé. Fogadjuk el őket, olyannak, amilyenek, és szeressük őket, hiszen nekik, éppúgy, mint nekünk, szeretetre van szükségük és feltétel nélküli elfogadásra. (Kálmár-Könczei. 2002)

A fogyatékossg meghatározásai:

Az ENSZ Egészségügyi Világszervezete, a WHO 1980-ban publikált meghatározása még megkülönböztet egymástól három, fokozatilag és tartalmilag különböző fogalmat:

A *károsodás* – angolul *impairment* – az ember pszichológiai, fiziológiaszerkezetének, funkciójának bármiféle rendellenessége, esetleg hiányossága (hiányzó vagy sérült testrész, szerv). Nyelvünkben ennek az „egészségkárosodás” fogalom felel meg.

A *fogyatékossg* – *disability* – módosult, csökkent képessége az ember bizonyos tevékenységeinek: közlekedésnek, evésnek, ivásnak, mosakodásnak, munkának, írásnak, és így tovább.

A legsúlyosabb a *hátrány* – *handicap* – ,amely károsodásból vagy fogyatékossgból eredő társadalmi hátrány, korlátozza, esetenként meg is akadályozza, hogy az egyén betöltse, kortól, nemtől, társadalmi és kulturális tényezőktől függő normális, mindennapi szerepét. a hátrány így módon tehát nem más, mint a károsodás, a fogyatékossg társadalmivá válása, mely igen súlyos kulturális (tanulás), társadalmi (önellátás),és egyéb következményeket von az egyén mindennapi életében.

Betegség => Károsodás => Fogyatékossg => Hátrány

A fogyatékossg levezetése 1980-tól 1997-ig, a medikális értelmezés

A WHO-definíció az évek során számos kritikát kapott. Bírálták a megfogalmazás túlmedikáltságát, továbbá szociológiai és szociálpszichológiai szempontból megfigyelhetjük a fogalomértelmezés individuális jellegét is. Úgy tűnik, mintha a „károsodás”, az „egészségkárosodás” kizárólag magánügy lenne, holott a statisztikák szerint számottevő részben munkahelyi és közlekedési balaszetek következménye. Ugyanez jellemző a „fogytékosság” fogalom esetében is, hiszen itt sem egyéni problémáról, magánügyről, hanem szűkebb és tágabb közösségről, családról, szomszédokról, barátokról, összességében a társadalomról van szó, mivel minden fogytékos ember társadalomban, közösségben, családban él, nem csak a személyt érinti, hanem kihatással van az egész környezetre is. Ez az individualizáció legszorosabban a „hátrány” fogalma kapcsán fogalmazódik meg. A definíció szerint a normális szociális szerep betöltésére való egyéni képtelenséget jelenti. Mintha a fogytékos személynek egyéni problémája lenne, hogy nem tud munkába járni, nem tud szórakozni menni, nem képes barátságot kötni, mivel a környezet, közlekedés nem akadálymentes, vagy mivel bizonyos alapvető segédeszközök nem állnak rendelkezésre. Ez természetesen nem így van. Ha ezek nincsenek biztosítva, az diszkrimináció a társadalom részéről. (Kálmán Zsófia – Könczei György, 2002, 81-84 o.)

Az új WHO-terminológia:

„1997-ben újfogalmazott WHO értelmezés a károsodás és a társadalmi részvétel közötti kölcsönhatásokra helyezi a hangsúlyt, amely azt jelzi, hogy a károsodásból adódó hátrányok mértéke és megítélése (de akár az állapot rosszabbodása is) jelentős mértékben függ a társadalmi elfogadottságtól, a társadalom által nyújtott mozgástértől, lehetőségektől. Az új értelmezés kiindulópontja szintén a betegség, az egészségi állapot, de már nem csupán az egyéni vonatkozások jelennek meg, hanem a környezeti is.

A fogytékosság értelmezése 1997-től, a társadalmi-környezeti hatásokat is figyelembe vevő értelmezés

Az Egészségügyi Világszervezet 2001. május 22.-én fogadta el a *Funkcióképesség, fogyatékoság és egészség nemzetközi osztályozása (FNO)* címmel közzétett, részletesen kidolgozott változatot. Új fogalmakat vezettek be, amelyek olyan osztályozást tesznek lehetővé, amely által nem csak a negatív, hanem a pozitív jellemzők is leírhatók:

Károsodás: eltérést jelent bizonyos általánosan elfogadott populációs standardoktól a test és funkciói orvos-biológiai állapotában. A károsodások lehetnek átmenetiek vagy tartósak, súlyosbodóak, enyhülők vagy állandóak, időszakosan fennállóak vagy folyamatosak.

Tevékenység akadályozottsága: a korábbi meghatározásokban használatos 'fogyatékoság' kifejezést váltja fel. Olyan nehézséget jelent, amelyik megakadályozza az egyént bizonyos feladatok vagy cselekvések végrehajtásában. A tevékenység minőségileg és mennyiségileg jellemezhető akadályozottsága az enyhe eltéréstől a súlyosig terjedhet, és az összehasonlítás alapján az adott kóros egészségi állapotban nem szenvedő ember tevékenységének módja vagy mértéke jelenti.

Résztvételi korlátozottság: a korábban használatos 'rokkantság' kifejezést cseréli le. olyan problémát jelent, amellyel az egyén bizonyos élethelyzetekben történő közreműködése kapcsán szembesülhet. A részvétel korlátozottsága úgy határozható meg, ha összehasonlítjuk a vizsgált egyén részvételét egy nem fogyatékos egyénnek az adott kultúrkörben vagy társadalomban elvárható részvételével.

A FNO új fogalomértelmezésének érdeme egy új 'bio-pszicho-szociális' modell, amely integrálja a fogyatékoság eddigi értelmezésére használt, sok ponton egymással szemben álló orvosi és szociális modellt.” (Berszán Lídia, 2008, 20-22.o.)

A szociális munkában, gyógypedagógiában dolgozó szakemberek ezt az új modellt használják azóta, nemcsak az elméleti megközelítésben, hanem az esetkezelési stratégiák kidolgozásában is. (May,G – Raske, B., 2005 és Oliver, M. – Sapey, B., 2006)

Az értelmi akadályozottság értelmezése és osztályozása:

„*Értelmileg akadályozott emberek:* azok a gyermekek és felnőttek, akiknek fejlődését, szociális kapcsolatait, tanulását és felnőttkori élethelyzetét alapvetően befolyásolja az értelmi akadályozottság. Az értelmileg akadályozott emberek fejlődése egységesen alig jellemezhető a sok eltérés, következményes és párhuzamos fogyatékoságok miatt, és életük szakaszaiban különbözőképpen jellemezhetők. Gyermekkorban az átlagos szinten a beszédkésztség jól fejleszthető, megtanulják ellátni magukat. Környezetükben jól tájékozódnak, csoportba beilleszkednek, egyesek megtanulnak olvasni, írni és számolni. Ifjú- és felnőttkorban az átlagos szinten önkiszolgálásban önállókká válnak, a lakóhelyen és annak környékén közlekedni tudnak, együttműködők. Igénylik a barátságot, egyes esetekben a párkapcsolatot. Saját helyzetükről véleményt alkotnak. Bevásárolnak, közintézményeket látogatnak, egyszerű

fizikai munkát végeznek. A családba jól beilleszkednek, azonban saját családot nem alapítanak. Időskorban már kevésbé érvényesülnek az értelmi akadályozottság jellemzői. Az értelmileg enyhén akadályozott emberek között vannak jellegzetes viselkedés- és teljesítménycsoportok. Legismertebb a Down szindrómával élő emberek csoportja.”

Hatos Gyula – a Gyógypedagógiai lexikon szócikke alapján (Könczei György: Fogyatékosságtudományi fogalomtár, 2009, 36-37. o.)

„Értelmi fogyatékosági alcsoportok AAMR (American Association on Mental Retardation) besorolás alapján:

- Enyhe értelmi fogyatékoság/sérültség: 50-55 – 70 IQ
- Középsúlyos értelmi fogyatékoság/sérültség: 35-40 – 50-55 IQ
- Súlyos értelmi fogyatékoság/sérültség: 20-25 – 35-40 IQ
- Igen súlyos értelmi fogyatékoság/sérültség: 20-25 alatti IQ
- Nem kategorizálható vagy nem specifikus értelmi fogyatékoság/sérültség: tesztelhetetlen” (Kálmán – Könczei, 2002, 318. o.)

A szociális munkának fontos feladata az értelmileg akadályozottak, felnőttek és gyerekek segítése, családjuk támogatása. (Ezekről a témákról bővebben lásd. Berszán Lídia (2005): Újrakezdeni nap mint nap: családterápia fogyatékos gyermekek szüleivel; és uo. (2008) Fogyatékoság és családvilágok)

A szociális munka feladata nem csak az, hogy segítse és támogassa a fogyatékos személyeket és családjukat, hanem a társadalom érzékenyítése is a fogyatékos személyek problémáira, ezt különböző programok szervezése által. Az eJOURNAL USA Siciete & Valori 2006-os novemberi számában, *Sensibilizarea publicului la problemele persoanelor cu Dizabilități* című cikkjében olvashatunk olyan iskolán belül szervezett programokról, elsősorban egészséges gyerekeknek, amelyek segítik az egészséges gyerekeket abban, hogy jobban megértsék fogyatékkal élő társaikat, toleránsabbak legyenek, több tiszteletet érezzenek irántuk.

Hogy Romániában hogy állunk a fogyatékoság kérdéséhez egy 2003-ban végzett kutatás eredményeit szeretném nagy vonalakban bemutatni. A romániai Caritas Szervezet kérdőíves felmérést végzett, 13 megyeközpontban, a középiskolás diákok körében arról, hogy hogyan látják a fogyatékos embereket., 2163 kérdőítet töltötték ki. Néhány eredmény: a válaszadók több mint 90%-a ismer fogyatékos embert. A legnagyobb probléma a fogyatékos személyekre nézve a társadalom hozzáállása a fogyatékos személyekhez. „A fogyatékos

személyek beteg emberek, akikre vigyázni kell az orvosoknak, a kormánynak és a társadalomnak. Sok dolgot tudhatnak: tanulni, dolgozni, sportolni, de a legbiztosabb az lenne, ha otthon ülnének, és várnák az orvosok tanácsait”. – mondja a megkérdezett középiskolások fele. Ebből kítűnik, hogy sztereotípiák észlelhetők a fogyatékos személyekkel kapcsolatban, fontos lenne pozitív változást létrehozni a társadalom mentalitásában (Frunză – Elekes, 2003).

Az éretlmileg akadályozott emberek, legyenek azok gyerekek vagy felnőttek, nagyon különbözőek lehetnek egymástól, más-más bánásmódot igényelhetnek, mások lehetnek a képességeik, ezt én is megtapasztaltam.

3. A szociális készségek

A szociális készségek fontos szerepet töltenek be az ember életében, segítségükkel tudunk érvényesülni a világban: megérteni embertársainkat, megértetni magunkat, a problémákat felismerni és megoldani, kifejezni érzelmeinket. Általuk ismerjük meg önmagunkat és a körülöttünk lévő világot.

„A Shorter Oxford English Dictionary (1973) szerint a kompetencia alkalmasság, megfelelés, képesség. Ennek megfelelően a szociális kompetencián „rendszerint olyan, a személyiségre jellemző tulajdonságot értenek, amely a feszültséghelyzetek és konfliktushelyzetek megoldását befolyásolja.” (Fülöp, 1991. 49. o.) Argyle (1983) meghatározásában a szociális kompetencia olyan képesség, olyan készségek birtoklása, amely lehetővé teszi, hogy szociális kapcsolatainkban az elérni kívánt hatást elő tudjuk idézni. Nagyon hasonló ehhez Schneider (1993) megközelítése, miszerint a szociális kompetencia képessé tesz valakit megfelelő szociális viselkedések végrehajtására, így elősegítve személyközi kapcsolatainak gazdagodását oly módon, hogy mások érdekét ez ne sértse.

A legtöbb felfogás szerint a szociális kompetencia különböző szociális készségek együttes birtoklása. A szociális készségek meghatározásakor a legtöbben Trower és mtsai (1978) definíciójára hivatkoznak: „A szociális készségek azok a reakciók, amelyek képessé teszik az embert arra, hogy egy adott szociális interakción belül elérje kívánt célját, mégpedig oly módon, hogy az szociálisan elfogadható legyen, és ne mások kárára történjék.”” (Zsolnai Anikó, 1994, 293.)

Szociális készségekegyüttesek osztályozása Rinn és Markle szerint (1979. 110–111. o.) :

- önkifejezési készségek: érzések, érzelmek kifejezése, vélemény kifejezése, a dicséretetek elfogadása, pozitív énkép
- mások elfogadásának a készsége: pozitív vélemény a barátokról, mások véleményének a figyelembevétele, mások megdicsérése

- önérvényesítési készségek: véleménykülönbség , az ésszerűtlen kérések visszautasítása
- kommunikációs készségek: beszélgetés, társalgás, interperszonális problémák megoldása. (Zsolnai Anikó, 1994, 293-297. o.)

A szakemberek egyetértenek abban, hogy a gyerekek szociális képességét fejleszteni kell. „A holland szakemberek az alábbi szociális képességek fejlesztésében állapodtak meg (Lengtenberg-Naudts 1994):

15 szociális képesség, amelyeket a gyerekeknek meg kell tanulniuk:

1. Beszélgetési képesség. Meghallgatni egymást közbeszólás nélkül.
2. Figyelné másokra; megérteni amit érez, mit szeretne a másik. Érdeklődni mások iránt.
3. Elfogadni másokat. egyenrangúként kezelni, elfogadni a máságával együtt.
4. Akarni együttműködni másokkal. Elfogadni a szabályokat és megállapodásokat.
5. Udvariasság. Jómodor. Üdvözlések találkozáskor és eltávozáskor. Kedvesség.
6. Egy helyzettel való megbirkózás. Érvélés.
7. Szabályokhoz és megegyezésekhez való alkalmazkodás. Ígéret betartása.
8. Ne nevéss ki, ne sértegezz másokat!
9. Felelősek vagyunk az anagi javakért, akkor is ha nem a miénk.
10. Kapcsolatteremtés másokkal.
11. Mások megbecsülése, tiszteletadás, kedvesség, bók. Biztatás, bátorítás. Dicséret.
12. Tekintettel lenni, esélyt adni másoknak, még ha kevésbé alkalmasak is a feladatra.
13. Önuralom.
14. Békén hagyni másokat, ha egyedül akarnak maradni.
15. Pontosság. szervezettség. Jó időbeosztás.” (Göröcsné ph. dr. Muzsai, 2007.)

A segítő szakmák, segítő szakemberek a szociális kompetenciával, készségekkel kapcsolatban számos tanulmányt, értekezést, fejlesztő programot írtak, ez bizonyítja a téma iránti érdeklődést, és a téma aktualitását. (Az általam olvasottak, tanulmányozottak, a fentiekén kívül, a következők: Zsolnai Anikó (2011): A szociális készségek és képességek diagnosztikus mérési lehetőségei; Kognitív és affektív fejlődési folyamatok diagnosztikus értékelésének lehetőségei az iskola kezdő szakaszában; A szociális kompetencia fejlettsége serdülőkorban)

A szociális készségek, akármelyik definíciót vesszük is alapul, az ember számára rendkívül fontosak. Az ember társas lény, szokták mondani, tehát szüksége van arra, hogy társas készségei legyenek, azok fejlődjenek a társadalomba való megfelelő beilleszkedéshez.

4. A kutatás

A kutatás célja

Kutatásomban szertném felmérni az értelmileg akadályozott tanulók szociális készségeit, kompetenciáit, és megkeresni erősségeiket és gyengéiket, s ezek alapján egy hatékony fejlesztési tervet kidolgozni.

A kutatás hipotézisei

- Első hipotézis: feltételezem, hogy az értelmileg sérült tanulókra jellemzőbb a proszociális megnyilvánulás, mint egészséges társaikra.
- Második hipotézis: feltételezem, hogy az egészséges tanulók szociális készségei, kompetenciái fejlettebbek, mint az értelmileg akadályozott tanulóké, de célzott fejlesztő foglalkozások hatására a fogyatékos tanulók szociális kompetenciája is növelhető.

A kísérleti- és kontrollcsoport bemutatása

Kísérleti csoport: a kolozsvári Hallássérültek 2-es számú Intézetében a VII. b osztály

Kontroll csoport: a Szilágyballai Általános Iskolában a VII. osztály

Csoport	Életkor						
	12 év	13 év	14 év	15 év	16 év	17 év	Összesen
Kísérleti	1	2	2	1	1	1	8
Kontroll	0	0	12	0	0	0	12
Összesen	1	2	14	1	1	1	20

1. Táblázat: Életkor szerinti elosztás

Csoport	Nem
---------	-----

	Fiú	Lány	Összesen
Kísérleti	3	5	8
Kontroll	4	8	12
Összesen	7	12	20

2. Táblázat: Nemek szerinti elosztás

Kísérleti csoport	Nem	Életkor
C. A.	Fiú	12 év
D.T.	Lány	17 év
M.C.	Lány	15 év
N.E.	Lány	16 év
N. Gy. M.	Lány	13 év
P.A.	Lány	13 év
Sz. S.	Fiú	14 év
T. J.	Fiú	14 év

3. Táblázat: A kísérleti csoport bemutatása, nem és életkor szerint

A kérdőívet a több szempontú felmérés végett az értelmileg akadályozott osztályban az osztályfőnök és a délutáni nevelőtanár töltötte ki, mivel ők azok akik legjobban ismerik a gyerekeket, és hiteles rálátást tudnak adni azokról.

A szilágyballai Általános Iskolában szintén az osztályfőnök töltötte ki a kérdőívet.

Létszám tekintetében a kísérleti és kontroll csoport arányos, hiszen mindkét csoport létszáma alacsony.

Nemek szerinti eloszlás tekintetében elmondhatjuk, hogy mindkét csoportban több a lány, életkor szerinti eloszlásuk viszont aránytalan. Ez abból adódik, hogy a kísérleti csoportban lévő gyerekek életkora igen vegyes (12-17 év). A kísérleti csoportban van két VI. osztályos gyerek (C. A. és N. M. Gy.), mivel a az intézmény VI. osztálya hallássérült osztály, így ők a VII osztályba kerültek. A kontroll csoportot osztály szerint választottam, az értelmi akadályozott VII:B osztályt egy egészséges VII. osztállyal hasonlítottam össze.

A kutatási eszköz bemutatása, eredmények

A kutatási eszközöm a Carolina Child Checklist kérdőív (a továbbiakban CCC), amelyet Macgowan, Nash és Fraser dolgozott ki előzőleg már elismert viselkedésmérő-eszközök kombinációja alapján. Az adatfelvétel során a kérdőív 48 változójával dolgoztam, az osztályfőnököknek és a nevelő tanárnak egy ötfokú Likert-skála válaszlehetőségei közül kellett választaniuk.

Preteszt eredmények:

Tanulók	Kognitív összpontosítás	Autoritás elfogadása	Nyílt agresszivitás	Ellenkező magatartás	Rejtett agresszivitás	Szociális kontaktus	Szociális kompetencia	Proszociális megnyilvánulás	Érzelmi kontroll	Kapcsolati agresszivitás
C. A.	19	42	23	12	7	7	11	8	3	34
D.T.	30	5	3	2	0	7	30	17	13	12
M.C.	39	9	1	6	2	12	33	17	16	9
N.E.	26	3	0	3	0	9	25	15	11	6
N. Gy. M.	15	8	1	5	2	4	13	7	9	7
P.A.	17	28	13	10	6	9	16	11	5	24
Sz. S.	39	10	5	4	1	12	26	15	11	13
T. J.	41	7	3	4	0	7	24	15	12	10

4. Táblázat: Faktorcsoportokra bontott pretesztértékek a kísérleti csoport tanulóiánál (osztályfőnök által kitöltött kérdőívek alapján)

Tanulók	Kognitív összpontosítás	Autoritás elfogadása	Nyílt agresszivitás	Ellenkező magatartás	Rejtett agresszivitás	Szociális kontaktus	Szociális kompetencia	Proszociális megnyilvánulás	Érzelmi kontroll	Kapcsolati agresszivitás
C. A.	39	37	22	10	5	15	23	14	9	35

D.T.	40	9	1	5	3	15	38	22	16	8
M.C.	44	5	2	0	3	15	40	25	15	8
N.E.	47	2	1	1	0	14	39	22	18	6
N. Gy. M.	31	3	0	2	1	8	25	14	11	0
P.A.	32	24	8	10	6	13	20	14	6	23
Sz. S.	45	12	4	7	1	15	38	24	14	10
T. J.	46	5	1	3	1	18	44	24	20	8

5. Táblázat: Faktorcsoporthoz bontott pretesztértékek a kísérleti csoport tanulójánál (a nevelőtanár által kitöltött kérdőívek alapján)

Tanulók	Kognitív összpontosítás	Autoritás elfogadása	Nyílt agresszivitás	Ellenkező magatartás	Rejtett agresszivitás	Szociális kontaktus	Szociális kompetencia	Proszociális megnyilvánulás	Érzelmi kontroll	Kapcsolati agresszivitás
C. A.	29	39,5	22,5	11	6	10,5	12	11	6	34,5
D.T.	35	7	2	3,5	1,5	10,5	34	19,5	14,5	10
M.C.	41,5	7	1,5	3	2,5	13,5	36,5	21	15,5	7
N.E.	36,5	2,5	0,5	2	0	11,5	32	18,5	14,5	6
N. Gy. M.	25	5,5	0,5	3,5	1,5	6	19	10,5	10	3,5
P.A.	24,5	26	10,5	10	6	11	18	12,5	5,5	23,5
Sz. S.	42	11	4,5	5,5	1	13,5	32	19,5	12,5	11,5
T. J.	43,2	6	2	3,5	0,5	12,5	34	19,5	16	9

6. Táblázat: Faktorcsoporthoz bontott pretesztértékek átlaga a kísérleti csoportban

Tanulók	Kognitív összpontosítás	Autoritás elfogadása	Nyílt agresszivitás	Ellenkező magatartás	Rejtett agresszivitás	Szociális kontaktus	Szociális kompetencia	Proszociális megnyilvánulás	Érzelmi kontroll	Kapcsolati agresszivitás
B. J.	38	9	4	5	0	13	39	22	17	10
B. B.	42	12	6	6	0	13	34	18	16	13
B. K.	39	10	6	4	0	13	44	24	20	8
D. D.	37	12	6	6	0	11	26	13	13	17
K. N.	26	7	4	3	0	10	34	19	15	5
K. D.	33	8	4	4	0	10	37	21	16	7
K. K.	33	8	5	3	0	12	40	21	19	4
K. L.	32	16	5	11	0	9	41	25	16	10
K. M.	43	3	0	3	0	12	36	14	17	5
M. V.	29	9	0	9	0	8	33	22	13	8
M. D.	42	16	6	9	1	15	33	19	14	11
S. A.	28	5	0	5	0	8	25	15	10	7

7. Táblázat: Faktorcsoporthoz bontott pretesztértékek a kontroll csoportban

A pretesztértékek alapján a szociális kompetenciát megvizsgálva a kontroll csoport értékei magasabbak a kísérleti csoport eredményeinél, tehát a második hipotézisem beigazolódt. Az első hipotézisem, miszerint a kísérleti csoport proszociális megnyilvánulása magasabb, mint a kontroll csoporté, nem igazolódt be. A kísérleti és a kontroll csoportot függetlenmintás t-tesztel vizsgáltam meg, és a következő eredményeket kaptam:

Faktorcsoporthoz	Csoport	Átlag
Kognitív összpontosítás	Kísérleti	2,35
	Kontroll	2,93
Autoritás elfogadása	Kísérleti	1,40
	Kontroll	0,95

Nyílt agresszivitás	Kísérleti	1,22
	Kontroll	0,76
Ellenkező magatartás	Kísérleti	1,91
	Kontroll	1,88
Rejtett agresszivitás	Kísérleti	1,12
	Kontroll	0,04
Szociális kontaktus	Kísérleti	2,09
	Kontroll	2,79
Szociális kompetencia	Kísérleti	2,47
	Kontroll	3,90
Proszociális megnyílvánulás	Kísérleti	2,62
	Kontroll	3,88
Érzelmi kontroll	Kísérleti	2,50
	Kontroll	3,87
Kapcsolati agresszivitás	Kísérleti	1,59
	Kontroll	0,97

8. Táblázat: A függetlenmintás t-teszt alapján faktorcsoporthoz bontott preteszt átlagértékek a kísérleti- és kontrollcsoportban

A függetlenmintás t-teszt átlagértékei azt mutatják, hogy a kontroll csoport értékei jóval magasabbak, a szociális kompetencia esetében a szignifikancia szint 0,02, tehát 0,05-nél kisebb, így szignifikáns az eredmény. A proszociális megnyílvánulás esetében a szignifikancia szint ugyancsak 0,02, tehát ez az eredmény is szignifikáns. A függetlenmintás t-teszt statisztikai táblázata, valamint más statisztikai táblázatok a mellékletben találhatók.

A kontroll csoport magasabb szociális kompetencia értékeit azzal magyarázom, hogy az egészséges tanulók más környezetben nőttek fel, nem szigetelődtek el oly mértékben a társadalomtól, mint a kísérleti csoportban lévő gyerekek, valamint sokkal tanulékonyabbak, a szociális készségeket is gyorsabban megtanulják. Mivel a *szociális kompetencia* faktorcsoporthoz a kontroll csoport magasabb értékeket adott, ebből az következik, hogy a *proszociális megnyílvánulás* faktorhoz is magasabb értéke lesz.

Nekem úgy tűnt, hogy az értelmileg akadályozott gyerekek proszociális megnyílvánulása magasabb, mint az egészséges társaiké, mivel velem általában barátságosak, segítőkészek voltak. Valószínűleg a gyerekek magatartásához hozzájárul az is, hogy egy bentlakásos iskolába járnak, ahol túlnyomó részt társaik hallássérült gyerekek, akikkel a

kommunikáció nehezebb, zárt környezetben vannak, és egy kívülálló jelenléte érdekes lehet számukra, ezért érdeklődők, mondhatjuk, hogy kíváncsiak.

A szociális kompetencia faktorcsoportot változókra is lebontottam a jobb átláthatóságért, az eredmények a következők:

Szociális kompetencia faktorcsoport	Tanulók							
	C.A.	D.T.	M.C.	N.E.	N.M.	P.A.	Sz.S.	T.J.
Cselekvés előtt gondolkodik	1,5	3	4	4	1	1	4	4
Véleményét ki tudja fejezni erőszakoskodás nélkül	1,5	4,5	4	5	1,5	2	4	4,5
Képes megnyugodni, ha felidegesítik	2	3,5	4	4,5	4	1,5	1,5	4,5
Segítőképz	3,5	4,5	5	4	4	3,5	4,5	4,5
Megtartja önuralmát nézeteltérésekkor	0	4,5	5	4	3,5	0	2,5	4,5
Ki tudja fejezni szükségleteit és érzelmeit	2,5	3	4,5	4	0	3	4,5	3
Barátságos	3	4,5	5	4	2,5	4,5	4,5	4
Megérti az emberek érzelmeit	0	3,5	4	3,5	2,5	2,5	3,5	3
Önállóan oldja meg a másokkal való problémáit	3	2,5	3	2	0	0	3	3,5

9. Táblázat: A szociális kompetencia faktorcsoport változóira lebontott átlagai a kísérleti csoport tanulóinál

A szociális kompetencia faktorcsoport változói alapján a kísérleti csoport, az értelmileg akadályozott gyerekek, a következő változóknál mutattak gyenge eredményt:

- Önállóan oldja meg a másokkal való problémáit
- Cselekvés előtt gondolkodik
- Megérti az emberek érzelmeit

A legjobb eredményt a Segítőképzés és Barátságos változók adták.

Posztteszt eredmények:

A kísérleti csoportra vonatkozó átlagértékek függetlenmitás t-teszt alapján mind az osztályfőnök, mind a nevelőtanár részéről megtalálhatók a mellékletben szereplő táblázatokban.

Hogy felmérjem a beavatkozás által látrejött változást, párosmintás t-teszttel megvizsgáltam az osztályfőnökök és a nevelőtanár által megadott értékeket. A statisztikai táblázatok között megtalálhatók minden esetben az átlagértékek táblázata és a szignifikancia szintek is. A szignifikancia szintek faktorcsoportokra bontva a következő táblázatban összesítettem:

Faktorcsoportok	Kísérleti csoport		Kontroll csoport
	Nevelő (p)	Osztályfőnök (p)	Osztályfőnök (p)
Kognitív összpontosítás	0,313	0,002	0,893
Autoritás elfogadása	0,476	0,198	0,691
Nyílt agresszivitás	0,892	0,407	0,725
Ellenkező magatartás	0,485	0,213	0,514
Rejtett agresszivitás	0,285	0,567	0,104
Szociális kontaktus	0,070	0,002	0,359
Szociális kompetencia	0,938	0,000	0,001
Proszociális megnyilvánulás	0,529	0,000	0,189
Érzelmi kontroll	0,554	0,002	0,006
Kapcsolati agresszivitás	0,711	0,700	0,756

10. Táblázat: Szignifikancia szintek a preteszt és posztteszt eredmények alapján a kísérleti és a kontroll csoportban

A pirossal jelzett értékek szignifikánsak, illetve a nevelő részéről a szociális kontaktus értéke közelít a 0,05-höz. Az osztályfőnök jelen volt több alkalmon, végig követte a beavatkozásokat, ő maga szemmel kísérhette a fejlődést a nevelő tanárral ellentétben. Az

osztályfőnök az, aki jól ismeri a gyerekeket, az iskolában szemmel tarthatja őket, valamint ő foglalkozik mélyebben a személyes ügyeikkel is, problémáikkal a bentlakásos intézetben, és behatóbban ismeri az otthoni háttért is. A nevelő naponta két órát tölt velük, délutáni foglalkozás keretén belül. Véleményem szerint az osztályfőnök értékelése hitelesebb, mint a nevelő tanáré ezek a szempontok miatt.

Néhány táblázat a kísérleti és kontroll csoportra nézve:

Faktorcsoporthok	Átlagértékek	
	Preteszt	Posztteszt
Kognitív összpontosítás	2,35	3,34
Autoritás elfogadása	1,40	1,18
Nyílt agresszivitás	1,22	1,02
Ellenkező magatartás	1,91	1,62
Rejtett agresszivitás	1,12	0,93
Szociális kontaktus	2,09	3,21
Szociális kompetencia	2,47	3,77
Proszociális megnyilvánulás	2,62	3,85
Érzelmi kontroll	2,50	3,68
Kapcsolati agresszivitás	1,59	1,52

11. Táblázat: A kísérletis csoport átlagértékei a preteszt és posztteszt alapján
(osztályfőnök)

Faktorcsoporthok	Posztteszt eredmények (átlagok)	
	Kísérleti	Kontroll
Kognitív összpontosítás	3,34	2,91
Autoritás elfogadása	1,18	0,90
Nyílt agresszivitás	1,02	0,70
Ellenkező magatartás	1,62	1,69
Rejtett agresszivitás	0,93	0,20
Szociális kontaktus	3,21	2,64
Szociális kompetencia	3,77	3,48

Proszociális megnyilvánulás	3,85	3,55
Érzelmi kontroll	3,68	3,39
Kapcsolati agresszivitás	1,52	1,00

12. Táblázat: Posztteszt eredmények a kísérleti és kontroll csoportban

Ezen adatok alapján elmondhatom, hogy fejlődés tapasztalható legerőteljesebben a szociális kompetencia és a proszociális magatartás terén, valamint a szociális kontaktus, az érzelmi kontroll és a kognitív összpontosítás terén is. Beavatkozásom tehát sikeresnek mondhatom.

5. A beavatkozás

A beavatkozásom hosszú távú célja a szociális készségek fejlesztése, mégpedig az érzelmek és szándékok kifejezése, a problémamegoldás és a kommunikáció.

A beavatkozások általam kitűzött céljai:

1. beavatkozás célja: az érzelmek jeleinek a felismerése
2. beavatkozás célja: érzelmek kifejezése non-verbálisan
3. beavatkozás célja: érzelmek kifejezése verbálisan
4. beavatkozás célja: mások szándékainak felismerése
5. beavatkozás célja: problémamegoldás
6. beavatkozás célja: lezárás

Az első találkozás a gyerekekkel, március 13-án történt.

Helyszín: Hallássérültek 2-es számú Intézete, Klozsvár

Célom a megismerkedés volt.

Tervezett időtartam: 50 perc.

Összegzés: Mindannyian örömmel fogadtak. Egy osztályfőnöki óra volt, ahol az osztályfőnök vezetésével ismerkedési játékokat játszottunk. Ami lényeges volt a számomra az a képesség-fa elkészítése, a gyerekek rajzoltak egy fát, ahol mindenkinek volt egy ága, ide írták be a nevüket és azt, hogy **ki mit tud**. Sz.S. nem volt jelen. Hamar rájöttem, hogy nagyon vegyesek a képességek. Ezen a találkozón alkalmat kaptam a bemutatkozásra én is, elmondtam, hogy a következő időszakban többet fogunk találkozni. Leszögeztük azt is, hogy majd az osztályfőnök fogja jelezni nekik, mikor fogok legközelebb jönni, akit értesítek előtte.

Az első beavatkozás március 30.-án volt.

Helyszín: Hallássérültek 2-es számú Intézete, Kolozsvár. (a továbbiakban nem változik)

Tervezett időtartam: 50 perc. (a továbbiakban nem változik)

Sz.S. szintén nem volt jelen.

Célom: az érzelmek jeleinek a felismerése.

Eszközök: képek, feladatlap

Játék: *Hangsúly:* kétirányú figyelemmegosztást kívánó koncentrációs gyakorlat. Körben állunk, az első 4 számot mondjuk egymás után úgy, hogy közülük mindig csak egyen legyen a hangsúly. A hangsúly minden ismétlődés alkalmával egyel tovább kerül: 1234-1234-1234... stb. (Rázsó-Nagy, 32.old.)

A hangsúlyt mi tapssal kísértük. Lehet, hogy a gyerekeknek túl bonyolult volt, mert akárhogy próbáltam elmagyarázni, nem sikerült.

Összegzés: képeket mutattam (lásd a mellékletben). A gyerekek felismerték az érzelmeket, ebben ügyesek voltak, de figyelmük többször elkalandozott. Miután a képeket megbeszéltük, körbe álltunk egy asztalt, s mind a négy érzelemhez asszociációkat kerestünk, ami egy kicsit nehezen ment. Egy lapra középre felírtam az érzelmet, azt kerestük, hogy milyen például egy boldog ember, mit csinál, hogy néz ki. Ezzel sok idő eltelt. A végére maradtak a feladatlapok (lásd a mellékletben), itt egyes gyerekek nagyon ügyesek voltak, mások lassabbak, volt, aki másolt a mellette ülőtől.

Konklúzió: Céloimat többé-kevésbé elértem, hiszen az érzelmek jeleinek a felismerésénél nem volt gond.

Önreflexió: kifutottam az időből, lett volna még egy játék a végére, de elmaradt. A gyerekek álmosak voltak, egyik-másik többször elkalandozott, nem figyelt oda, volt aki aznap ment haza, elég türelmetlen volt. Többször kellett rájuk szólnom, mert egyszerre beszéltek. ezek mind rám is kihatással voltak, de mindezek ellenére úgy érzem kézben tudtam tartani a csoportot.

A második beavatkozás május 9.-én volt. N. Gy. M. hiányzott.

Célom: az érzelmek kifejezése non-verbálisan.

Eszközök: képek

Játék: A „Tanár Úr azt mondta...”-koncentrációs játék: Az irányító akör közepére áll. Amennyiben utasításai úgy kezd, hogy „Tanár Úr azt mondta...”, akkor mindenki köteles azt végrehajtani. Ha csak magát az utasítást mondja, akkor tilos a végrehajtás. Az utasítások

bármilyen közösen végezhető cselekvésre vonatkozhatnak (például: emeld fel a kezed, lépés indulj, állj stb.). Aki téveszt, az kiesik. A játék az utolsó résztvevő kieséséig tart. (Rázsó-Nagy, 38.old.)

Összegzés: Mivel az első és a második beavatkozások között elég sok idő eltelt több ok miatt („iskola másképp”- program, két hét húsvéti vakáció), ezért jónak láttam átismételni azokat, amiről már beszéltünk. Az első beavatkozásban használt képek segítségével ismételtünk. Sorban beszéltünk a képekről, egyenként mindegyikről. A gyerekek ügyesen elmondták, hogy milyen érzést fejeznek ki a képeken látható emberek, és néhány rövid mondatot is tudtak fűzni a kapcsolódó érzéshez (pl. a boldog ember mosolyog, a szomorú ember sír, aki megijedt felhúzza a szemöldökét). A csoport nagy része tudott válaszolni a kérdésekre, felismerték az érzéseket, de volt, aki kevésbé boldogult képességeiből adódóan.

Az érzelmek kifejezésére non-verbálisan ugyancsak az első beavatkozás képeit használtam fel. Minden gyerek kapott egy képet, és az azt ábrázoló érzést el kellett mutogatnia a többieknek. Ennek a gyakorlatnak a sikere esetenként változott, egyesek hamar felismerték, és el is mutatták, másoknak időbe telt, itt megint a képességek játszottak közre.

Ez után párokba szerveződünk, minden pár kapott egy-egy képet, és az azt ábrázoló két érzést kellett felhasználni egy szerepjátékhoz. A feladat a következő volt: megbeszélni és eljátszani egy olyan jelenetet, amikor két ember találkozik egymással, és attól függően, hogy milyen érzés van ebben a két emberben, kitalálni, hogy miután elválnak, hogy érezhetik magukat a találkozás után, például, ha egy boldog és egy szomorú ember találkozik, ha elválnak, mit fog érezni az, aki boldog volt, és mit, aki szomorú. Mivel heten voltak, én is beálltam. A következő érzéspárok voltak: boldog-szomorú (2 pár: C.A. és N. E.; T. J. és D. T.), megrémült-mérges (1 pár: M. C. és P. A.), mérges-boldog (1 pár: Sz. S. és Én). Minden csoport el tudta végezni a feladatot, sőt, akik a megrémült-mérges érzéspárt kapták, azok is boldogan váltak el. A boldog és szomorú, valamint a mérges és boldog érzéspároknál is mindenki boldogan vált el.

Mindenki még egyszer elmutogathatott egy érzést, amelyiket ő szerette volna. Végül pedig kérték, hogy a kezd játékot ismételjük meg, mivel nagyon tetszett nekik.

Konklúzió: Véleményem szerint a gyerekek nagyon jól dolgoztak, mindenki a képességeihez mérten. Mindenki igyekezett végrehajtani a feladatát. A célom, hogy ki tudják fejezni a négy alapérzést non-verbálisan, sikerült a gyakorlatok révén.

Önreflexió: Nagyon zavart az osztályfőnök jelenléte, ugyanakkor a gyerekek fegyelmezettebbek voltak, gondolom a jelenlétének köszönhetően, ami megkönnyítette feladatok elvégzését. A gyengébb képességű gyerekekkel megértetni a feladatokat nehéz volt, volt, hogy sokféle képen elmagyaráztam, de mégsem értette meg egy kislány, és látszott, hogy

rosszul érzi magát, nekem is rossz volt. Az osztályfőnök kisegített, ami segítséget jelentett ugyan, én mégis kellemetlenül éreztem magam.

A harmadik beavatkozás május 18.-án volt. Sz. S. hiányzott betegség miatt.

Célom: az érzelmek kifejezése verbálisan.

Eszközök: képek, a négy alapérzést kifejező arcok (lásd a mellékletben)

Játékok:

1. *Érzések elmutogatása:* a négy érzést ábrázoló négy arc le volt fordítva az asztalon, és sorban mindenkinek kellett jönnie, húzni, majd elmutogatni a társainak, akiknek ki kellett találni azt.

2. *„Adj hozzá egy mozdulatot!”*- koncentráció és memóriafejlesztő játék: Körben állunk. A játék vezetője kezd egy egyszerű mozdulattal, például megérinti az orrát. A mellette álló játékos megismétli a mozdulatot, majd hozzátesz egy másikat. Tehát ő is megérinti az orrát, majd mondjuk megérinti a fejét. A harmadik megismétli az első két mozdulatot, ő is hozzátesz egyet – és így tovább az összes játékosnál. (Rázsó-Nagy, 46.old.)

Összegzés: Az első pár percben ismételtünk mindent amit az első és a második alkalommal tanultunk, nagyon jól ment. Az érzelmek felismerésére és non-verbális kifejezésére egy játékot játszottunk. Érzelmeket kellett felismerjenek, majd elmutogassák a társaiknak, ők pedig ki kellett találják. A négy érzést ábrázoló arcokat használtunk. Le voltak fordítva, sorban mindenki kellett húzzon, majd azt elmutogassa. Ezt mindenki el tudta végezni, de volt akinek kellett segíteni.

Ezek után mindenki kapott két arcot a négyből (boldog, szomorú, mérges, megrémült). Helyzeteket olvastam, mondtam el, és kérdéseket tettem fel a szereplőkre vonatkozóan. Azt az arcot kellett felmutatni, amelyik jellemző a szereplőre, de nem csak felmutatni, hanem mondani is. Csak az kellett felmutassa az arcot, akinél volt olyan érzést ábrázoló arc, akinél nem volt, annak olyankor csak mondania kellett. Az első tíznél ezt a módszert használtam, de a gyerekek sokszor össze voltak zavarodva. Ezért következőknél mindenkinek osztottam mind a négyből, és így könnyebb volt nekik, sokkal gyorsabban válaszoltak. A történetek:

1. István és Marci a legjobb barátok. Marci elesett, és megütötte magát. Mit érez Marci? Mit érez István? Miért?
2. Sara megkapta azt a babát amire vágyott? Mit érez Sára most? Miért?
3. Petitől elvették a nagyobb gyerekek a labdáját. Mit érez most?
4. Annát kicsúfolták, mert szemüveges. Mit érez most?
5. Kata kapta a legjobb jegyet matematikából az osztályban. Mikor hazafele ment elesett, és a kedvenc nadrágja kiszakadt. Mit érez most?

6. Apa összeszidta Petit, mert nem takarította ki a szobáját. Mit érez Peti? Mit érzett Apa?
 7. Marci anyák napjára meglepetést készített az édesanyjának. Mit érzett az édesanyja?
 8. Katát megugatták a kutyák. Mit érzett?
 9. Sára összeveszett a testvérével, mert az eltépte az ellenőrzőjét. Mit érzett Sára?
 10. Anna látott egy egeret a szekrény mögé bújni. Mit érzett?
 11. Marci ellopta Kata új játékát. Katát összeszidták otthon, mert nem vigyázott az ajándéokra. Mit érzett Kata? Mit érzett Marci?
 12. Katát nem engedték el az osztálykirándulásra. Mit érzett?
 13. Sárának testvére fog születni. Mit érez?
 14. Petit megdicsérték, mert ő ír a legszebben az osztályban. Mit érzett?
 15. Kata új barátokat szerzett. Mit érez?
 16. Peti talált 1 lejt az úton. Mit érzett?
 17. Marci a nagyszüleinél töltötte a nyári vakációt. Mit érzett mikor haza kellett jönnie?
 18. Annát megütötte Kata, mert Anna összefirkálta a füzetét. Mit érzett Kata? Hat Anna?
 19. Az állatkertben volt az osztály. Az oroszlán kiszabadult a ketrecéből. Mit éreztek a gyerekek?
 20. István megnyerte a matematika versenyt, ezért elismerésben részesült. Mit érzett?
- A történetek megbeszélése után róluk érdeklődtem:
- Ti mit éreztek, mikor haza mentek hosszú idő után? Miért?
- Mit éreztek mikor hosszú időre elmentek otthonról? Miért?
- Mit éreztek, ha megbánt valaki? Miért?
- Mit éreztek, ha megdicsérnek? Miért?
- Mit éreztek, ha ajándékot kaptok? Miért?
- Mit éreztek, ha láttok egy kígyót? Miért?
- Mit éreztek, ha megüt valaki? Miért?
- Mit éreztek, ha megölelnek, ha szomorúak vagytok? Miért?

A gyerekek meg tudták fogalmazni az ezekhez kapcsolódó érzéseiket, személyes példákat hoztak fel. Az a kislány, aki az előző alkalommal nehezen értette meg a feladatot, tudott mesélni arról, hogy hogyan éli meg, amikor hazamegy és amikor vissza kell jönnie. Mindenkit próbáltam bevonni a beszélgetésbe. N. Gy. M. nem tud beszélni, csak néhány szót, és csak akkor, ha vele egyszerre mondják. Ő is el tudta mutatni a benne lévő érzéseket, ügyeltem rá, hogy beszédkézsége miatt ne érezze kirekesztve magát.

Végül az „Adj hozzá egy mozdulatot!” nevű játékkal zártuk, amit segítségével, de el tudtunk játszani. Mindenkinek kellett segítsék, hogy milyen mozdulat következik.

Konklúzió: A célom az volt, hogy tudják kifejezni verbálisan az érzéseiket, amit meg is tettek, az is ügyeskedett, aki gyengébb képességekkel rendelkezik.

Önreflexió: Úgy éreztem, hogy mindent a kezemben tartok, meg voltam elégedve.

A negyedik beavatkozás május 23.-án volt.

Célom: mások szándékainak a felismerése.

Eszközök: arcok, képek, történetek a Válassz okosan című könyvből

Játék: „Tanár úr azt mondta...”

Összegzés: Az ülést újra játékkal kezdtük, a négy arccal, el kellett mutogatni sorban. Ezt az előző alkalommal kedvelték a gyerekek. Röviden ismételtünk. Felidézni azokat a mondatokat, amelyek alapján megmondható egy személyről, hogy mit érez.(arckifejezés, testtartás, hangnem stb.) Példák keresése közösen, ez gyorsan és nagyon jól ment.

Ez után jeleneteket olvastam fel, és azt kellett eldönteni, hogy milyen szándékúak a szereplők. A boldog (jó szándékú) és a mérges (rossz szándékú) arcot használtuk fel, fel kellett mutatni, majd közösen megbeszéltük, hogy ki mire gondol, és miért. Ez is jól ment a gyerekeknek, volt akinek kellett segíteni, jobban megmagyarázni a történetet, de végül mindenki rájött, hogy milyen szándékúak a történetben szereplő emberek. A jelenetek:

1. Pisti nézi otthon a Tv-t.

Ellenséges: Anna bejön, odatolakszik elé, és átkapcsolja más adóra a Tv-t.

Barátságos: Anna bejön, megkérdezi, nézheti-e is a Tv-t, Pisti beleegyezik. Anna megkérdezi, átkapcsolhatja-e a Tv-t, mikor ez a műsor véget ér. Mire Piti azt feleli: Természetesen.

2. Te éppen görkorcsolyázol lefele a dombon. Épp mikor leérsz az aljára egy fiú az osztályodból éppen előtted vág át a biciklijével, és te leesel a kemény kövezetre. Fekszel a járdán és nagyon fáj a lábad.

Ellenséges: A fiú rád néz, nevet rajtad, aztán tovább biciklizik az úton.

Barátságos: A fiú leszáll a bicikliéről, odafut hozzád és megkérdezi, hogy minden rendben van-e.

3. Az iskolai mosdóban vagy, és éppen a hajadat fésülsz a tükör előtt. Néhány gyerek is van a mosdóban. Egyikük kilep a Wc fülkéből, rád néz és azt mondja:

Ellenséges: Az új frizurád rémesen áll neked

Barátságos: Jól áll a hajad.

4. A barátod kapott egy új video játékot születésnapjára. elhívott magához egy másik gyereket az osztályból, hogy játsszon vele egy játékot az iskola után.

Ellenséges: Azt mondta neked, hogy te lennel az utolsó személy akivel játszani akarna, mert te túl buta vagy ahhoz, hogy megértsd az elektronikus játékokat.

Barátságos: Azt mondta neked, hogy egyszerre csak egy személlyel tud játszani, és meghívott téged, hogy következő alaklommal ketten játszatok.

A „Válassz okosan” című könyvből képeket mutattam ezzel a témával kapcsolatban. Több ugyanolyan kép, de van több értelmezési lehetőség (lásd a mellékletben). Ezeket megbeszéltük, közösen rájöttünk, hogy egy képet lehet több féle képen értelmezni.

Történt-e már veletek hasonló helyzet a hallottak közül? Ha igen mi. Te mit tettél? Ekkor egy lány elmesélte, hogy őt csúfolták a régi iskolájában, rossz szándékúak voltak vele, látszott rajta, hogy nagyon rosszul érinti, de azt mondta, hogy már nem haragszik rájuk. Elmondtak egy azelőtt nap történt esetet, az osztályból N. E. nem találta a telefonját, mindenki a szobában, minden bentlakó lány kellett keresse. Kiderült, hogy M. C.-nél volt. N. E. elmondta, hogy miután meglett a telefon, nem is haragudott M. C.-re.

Végül a „*Tanár úr azt mondta...*” című játék zárta az alkalmat.

Konklúzió: Célom elérése nagy részben sikerült, a jobb képességűek biztos, hogy megértették, és nagy részben a gyengébb képességű gyerekek is.

Önreflexió: Az osztályfőnök többször bejött, volt amikor beleszólt az órába, nekem ez rossz volt, mert sokszor nem tudtam mit kezdek, hogyan folytassam. Például mikor megkérdeztem, hogy veletek történt-e hasonló helyzet, felszólította C. A.-át, hogy most mondja el nekem, hogy mit tett e tegnap, hogyan beszélt, csúfolta a társait. Mindent összevetve, szerintem jól sikerült a beavatkozás.

Az ötödik beavatkozás május 25.-én volt. N. Gy. M. hiányzott betegség miatt.

Célom: a problémamegoldás

Eszközök: történetek a Válassz okosan című könyvből

Játék: Tükörjáték- koncentráció, utánzókézség fejlesztése, empátia, együttműködés párokban: A pár tagjai egymással szemben állnak. Egyikük az irányító, aki elmozdulhat, fintort vághat, gesztikulálhat. Társának feladata: mintha ő lenne a tükör, utána csinálni – a lehető legpontosabban, szint vele együtt végezni – az összes mozdulatot (ha az irányító bal kézzel mozdul, akkor a szemben lévő jobbal teszi ugyanezt stb.). (Rázsó-Nagy, 41.old.)

Összegzés: Ismétléssel kezdtük, majd elmondtam, hogy még egy alkalommal fogunk így, ilyen keretek között találkozni.

Megkértem a gyerekeket, hogy magyarázzák el, hogy mi az, hogy PROBLÉMA, és mindenki mondjon egy példát rá. Nagyon ügyesen megfogalmazták, és még ügyesebben tudtak mondani példát, mindenki, kivétel nélkül, saját példát hozott, keveset kellett segítenem, mindenki értette a feladatot. Lelkesen beszéltek magukról, hogy ők eddig milyen problémával küzdöttek, alig tudták átadni egymásnak a szót. A problémára a következő meghatározást használtuk: „Egy helyzetben minden rendben van és semmit sem kéne megváltoztatni, akkor nincs probléma. Ha valamit szükséges lenne megváltoztatni, akkor nagyon fontos megállni és elgondolkodni azon, pontosan mi is lenne az, és miért. Ha az érintett személyek közül nem mindenki ért egyet a változtatással, ha nincs egyetértés, akkor az lesz a probléma maga.”

Négy helyzetet olvastam fel, a gyerekekkel együtt a következő kérdésekre kerestük a választ:

1. Mi a probléma, mit szükséges megváltoztatni?- amit valaki mond?, amit valaki tesz?, amit valaki érez?, egy tárgyat?, egy helyszínt?, valami mást?
2. Kit/mit egész pontosan?
3. Miért?

Helyzetek:

1. Marci hallja, amint Józsi azt meséli osztálytársainak, hogy nagy buli lesz nála a hétvégén. Mikor Marci és Józsi együtt beszélgettek, neki semmit sem mondott. Marci nagyon szeretett volna elmenni erre a bulira, és nagyon rosszul esett neki, hogy Józsi nem szólt róla. Most ért véget a tanítás, Marci és Józsi épp az iskolabuszt várják a téren.
2. Mikor Jutkának jókedve van képes időben és ügyesen elvégezni minden házimunkát. Ha viszont rossz kedve van, akkor utálja, és gyakran tiltakozik is ellene. Ma éppen rossz hangulatban van, semmilyen házimunkát nem végzett el, és az édesanyja pont most érkezett haza.
3. Jancsi a városnak abban a részében sétál, amelyet kevésbé ismer. Mikor befordul az egyik utcasarkon egy csapat nagyobb fiút lát, akik lógatják a lábukat egy korláton ülve. Az egyik fiú hangosan mond valamit, és a többiek elkezdenek nevetni. Mindenki Jancsira néz, mire ő megáll. Szétnéz és észreveszi a fiúk között a nagyobb testvérének egy barátját.
4. Tamásnak nagyon rossz napja volt az iskolában. A tanát őt hordta le, pedig Jocó volt az, aki leveleket küldözgetett az osztályban. És Jocó nem szólt egy szót sem miközben a tanár Tamást szidta, akinek az lesz a büntetése, hogy másnap nem számítógépezhet. Most Tamás

éppen a játszótéren ácsorog, és várja, hogy az apja érte jöjjön a kocsival. Az út másik oldalán észrevesz egy vagány kocsit, lehajtható tetejű BMW-t, amelyik a járdaszélen parkol. Váratlanul egy csoport gyereket hall közeledni a háta mögött. Megfordul és látja, hogy néhányan az osztálytársai közül jönnek mögötte, és azt nézik, hogy merre megy. Rávigyorognak, kinevetik. Jocó van a csapat közepén és hangosan beszél, de Tamás nem érti, hogy mit.

Jól boldogultak ennél a feladatnál, néhányan még mindig a saját élményeiket mesélték, összekapcsolva a történetekkel, nem állítottam meg őket, hagytam, hogy beszéljenek, de vigyáztam, hogy mindenki szóhoz tudjon jutni.

Végül közösen összefoglaltuk a tanultakat, a játék elmaradt.

Konklúzió: Célom a problémamegoldás volt, a gyerekek felismerték a problémát, példát is tudtak mondani, elméletben azt is tudják, hogy mit kell, mit kellene tenni, azt viszont a beavatkozás során nem volt alkalmam megtudni, hogy hogyan viselkednek egy problémahelyzetben a való életben.

Önreflexió: Az osztályfőnök időnként bejött, de már nem zavart olyan nagy mértékben a jelenléte.

A hatodik beavatkozás május 30.-án volt. Hiányzott: N. E., T. J., Sz. S., P. A.

Céлом: lezárás

Eszközök: fehér lap, színes ceruzák

Játék: Tükör játék

Összegzés: A találkozó elején csak hárman voltak, N. Gy. M. később érkezett. Bent volt az osztályfőnök is. Nem tudta, hogy ilyen kevesen lesznek, egyesek elbetegedtek, mások nem jöttek vissza otthonról. Elkezdtem hát három gyerekkel, játszottunk egy tükör játékot, én is beálltam. Ez után azt a feladatot adtam nekik, hogy rajzolják, majd mondják el, hogy érezték magukat az elmúlt öt alkalommal. A rajzok nehezen készültek, lassan dolgoztak, közben megérkezett N. Gy. M. is, neki is elmondtam a feladatot. Közben megkértem, hogy aki kész van, kezdje el bemutatni a rajzot, elmondani, hogy mit ábrázol, és hogy érezte magát a találkozókon (a rajzokat lásd a mellékletben). Mindenki, kivétel nélkül azt mondta, hogy jól érezte magát. Kérdeztem, hogy volt-e valami ami rossz volt, de azt mondták, hogy ilyen nem volt, minden nagyon jó volt, jól érezték magukat. Azt is megjegyezték, hogy szerdán és pénteken voltam náluk, elmondta C. A., hogy nagyon várta a szerdát és a pénteket, hogy menjek hozzájuk. Én is elmondtam végül, hogy jó volt velük dolgozni, és nagyon ügyesen dolgoztak, szerettem velük lenni.

Azokat a játékokat játszottuk, amelyik nekik a legjobban tetszett: Tükör játék, Tanár úr azt mondta...

Konklúzió: Nehéz volt lezárni az alkalmakat így, hogy a csoport fele volt jelen. Az iskolába még felmentem, hogy az osztályfőnöknek és a nevelő tanárak adjam oda a kérdőíveket, ekkor találkoztam a gyerekekkel, vittem nekik cukorkát, akik nem voltak, kivétel N. E., ott voltak, ideadták a rajzokat. Az N. E. rajza hiányzik. Szünet volt, megkérdeztem azt is, hogy ők hogy érezték magukat, mindenki jól érezte magát, tetszett nekik. Mikor mentem a kérdőívek után mindenki jelen volt, mindenkitől el tudtam búcsúzni, beszélhettem néhány szót. Mondtam, hogy nem tudok többet menni, és több mint valószínű, hogy nem találkozunk többet. Végül úgy érzem ezek a találkozások is hozzásegítettek ahhoz, hogy le tudjam és is, és ők is zárni ezt a periódust.

Önreflexió: Számomra öröm volt az iskolába menni. Örülök, hogy tapasztalatot szerezhettem ilyen területen is. A gyerekektől nehéz volt elválni, megszerettem őket. Magamról, mint csoportvezetőről annyit tudnék elmondani, hogy tudom, hogy még sokat kell tanulnom ilyen téren.

6. A hipotézisek megválaszolása

- Az **első hipotézis:** az értelmileg sérült tanulókra jellemzőbb a proszociális megnyilvánulás, mint egészséges társaikra. A hipotézisem nem igazolódott be. Az értelmileg akadályozott gyerekek értékei erre vonatkozóan a pretesztben kisebbek, mint az egészséges tanulóké. A posztteszt eredményei azt bizonyítják, hogy fejleszthető.
- A **második hipotézisemben** azt feltételeztem, hogy az egészséges tanulóknak a szociális készségei, kompetenciái fejlettebbek, mint az értelmileg akadályozott tanulóké, de célzott fejlesztő foglalkozások hatására a fogyatékos tanulók szociális kompetenciája is növelhető. Ez a hipotézisem beigazolódott, mivel az értelmileg akadályozott gyerekek kevesebb pontszámot értek el a pretesztben egészséges társaikhoz képest. A posztteszt az bizonyítja, hogy ezen a téren is jelentős fejlődést lehet elérni.

7. Konklúziók, ajánlások

Konklúziók:

A szociális kompetencia és annak fejlesztése nagyon fontos nem csak az értelmileg akadályozott tanulóknál, de az egészséges társaiknál is, hiszen ezek a készségek nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy kialakítsanak egy megfelelő magatartást, így a társadalomba való beilleszkedés kihívásaival és nehézségeivel könnyebben tudnak majd szembenézni, és

megoldani azokat. Mindkét csoportnak tehát hasznos a szociális készségek, képességek fejlesztése.

Az értelmileg akadályozott gyerekeknél különösen nagy hangsúlyt kell erre fordítani, mert ezek a gyerekek képességeik, készségeik hiányosságai miatt nehezebben tanulnak, a fejlesztésre ezért nagyobb hangsúlyt kell fektetni. Felnőve a társadalomban ugyanúgy helyt kell állniuk, mint egészséges társaiknak, meg kell tanulniuk, ha lehet, önállóvá válni, egy önálló életvitelt folytatni. „A fogyatékos ember is integráns része a társadalomnak, ugyanolyan, egyenlő jogokkal és kötelezettségekkel rendelkező tagja, mint bárki más. Fogyatékosága csak annyit jelent, hogy különféle technikai eszközöket kell használnia, vagy speciális szolgáltatásokat kell igénybe vennie sérült funkciói kompenzálásához. Jogi szempontból mindenben egyenlő, a társadalom más tagjaihoz hasonlóan. Az önálló életvitel mint fogalom számos vonatkozásában igen sokféle életfelfogásra használatos, többek között a fogyatékossgal élő emberek újszerű önmegvalósító életformájára is. A fogyatékossgal élő emberek önálló életvitele:

- önrendelkezési jog,
- életfilozófia,
- szemléletmód,
- ideológia,
- lehetőség az egyenértékű élethez,
- saját életük feletti kontroll, ami minimalizálja a másoktól való függést,
- a társadalom többi felnőtt tagjának helyzetéhez hasonlóan a fogyatékossgal élő embernek is saját kezébe helyezi vissza saját élete irányítását azáltal, hogy önmaga hoz döntéseket saját sorsa felől, s ezekért a döntésekért felelősséget is vállal,
- a fogyatékossgal élő embert mint individuumot veszi figyelembe, azt hangsúlyozva, hogy elsősorban ő az, aki felelős saját sorsáért, tőle függ, hogy mennyire kiszolgáltatott, milyen mértékben döntenek helyette.” (Zalabai, 2009, 5.old)

A kutatás eredményei rávilágítanak arra, hogy az értelmileg akadályozott gyerekek szociális készségeit lehet fejleszteni, és így hozzá lehet segíteni őket az önálló életvitel kialakításához, hiszen szignifikáns fejlődést tapasztalható az osztályfőnök kiértékelése alapján a kognitív összpontosítás, szociális kontaktus, szociális kompetencia, proszociális megnyilvánulás terén. A beavatkozás hatékonyságát és szükségességét tükrözi a pozitív irányba történő változás. Mindazáltal levonhatjuk azt a végső következtetést, hogy az értelmileg akadályozott gyerekek szociális készségeinek a fejlesztésére kiemelt figyelmet kell szentelni.

Tapasztalataim:

A kutatás és beavatkozás során sok mindent megtudtam az értelmi fogyatékosokról, szembesültem azzal, hogy az értelmileg akadályozott gyerekek mennyire kiszolgáltatottak lehetnek, éppen szociális készségeik hiányosságai miatt.

Megtapasztaltam az én hiányosságaimat is, sokszor nehéz volt valamit megmagyarázni, ha nem értették, nehéz volt a leghatékonyabb módot megtalálni, azért is, mert az osztály képességek szempontjából nagyon vegyes (IQ szintjük 20 és 80 között mozog).

A beavatkozás hat üléses volt, amelyet lehetne még folytatni, és így további, jobb eredményeket elérni.

Az eredmények egy része kiaknázatlan maradt, de semmi képen nem vész kárba, hiszen felhasználhatom azokat további kutatásimba is, illetve mesterképzés során tovább folytathatom azt.

Ajánlások:

A kutatási és beavatkozási eredmények és az ez által leszűrt konklúzió alapján kijelenthetjük, hogy a segítő szakemberek, szociális munkások, pedagógusok, gyógypedagógusok szükséges foglalkozzanak kiemelten ezzel a témával, akár az iskolán belül is, külön program keretében. A gyerekekkel dolgozó szakembereket, sőt, a szülők figyelmét is fel kell hívni a szociális készségek fejlesztésének szükségességére.

Bibliográfia

1. **Berszán Lídia** (2005): *Újrakezdeni nap mint nap: családterápia fogyatékos gyermekek szüleivel.* in. Család- Gyermekek -Ifjúság, 2005/IV. szám: 28-35., Budapest
2. **Berszán Lídia** (2008): *A fogyatékos személyek társadalmi integrációja*, Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Kolozsvár
3. **Berszán Lídia** (2008): *Fogyatékoság és családvilágok*, Mentor Kiadó, Marosvásárhely
4. eJOURNAL USA Siciete & Valori (2006): *Sensibilizarea publicului la probleme persoanelor cu Dizabilități*, Volumul 11, Nr.11. p.25.
5. **Göröcsné dr. Muzsai Viktória** (2007): *Szociális-emocionális képességfejlesztés*, in Magiszter, 2007-Tavaszi.
6. **Kálmán Zsófia – Könczei György** (2002): *A TAIGETOSZTÓL AZ ESÉLYEGYENLŐSÉGIG*, Osiris Kiadó, Bp.
7. **Könczei György** (2009): *A funkcióképesség, a fogyatékoság, és az egészség nemzetközi osztályozása (FNO)*, Fogyatékoságtudományi Tanulmányok XX., Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar
8. **Könczei György** (2009): *Fogyatékosági fogalomtár*, Fogyatékoságtudományi Tanulmányok I., Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar
9. **May E. Gary – Raske B. Martha** (2005): *Ending Disability discrimination*. Pearson Education Inc., New -York
10. **Mirela Frunză. – Elekes Zoltán** (2003): *Imaginea persoanei cu handicap în ochii elevilor din liceu*, Editat de AMM Design
11. **Oliver, M. – Sapey, B.** (2006): *Social Work with Disabled People*, Palgrave Macmillan, NewYork

- 12. Rázsó Katalin – Nagy Lajos** (1999): *Játsszunk együtt! : 111 közösségi játék.* – Kisújszállás : Szalay
- 13. Roth-Szamosközi Mária** (2004): *Válassz okosan...Készségfejlesztő program az agrasszivitás csökkentésére,* Sciencia Kiadó, Kolozsvár
- 14. Zalabai Péterné** (2009): *Önálló életvitelt segítő eszközök, munkahelyi akadálymentesítés és munkaeszközök adaptációja,* EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM, BÁRCZI GUSZTÁV GYÓGYPEDAGÓGIAI KAR, Budapest
- 15. Zsolnai Anikó** (1994): *A SZOCIÁLIS KÉSZSÉGEK FEJLESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI GYERMEKKORBAN,* in Magyar Pedagógia, 94. évf. 3–4. szám 293–302.
- 16. Zsolnai Anikó** (1998): A szociális kompetencia fejlettsége serdülőkorban In: MAGYAR PEDAGÓGIA, 98. évf. 3. szám 187.210.
- 17. Zsolnai Anikó** (2011): A szociális készségek és képességek diagnosztikus mérési lehetőségei. In: Csapó Benő és Zsolna Anikó (szerk.) *Kognitív és affektív fejlődési folyamatok diagnosztikus értékelésének lehetőségei az iskola kezdő szakaszában,* Nemzeti Tankönyvkiadó Zrt., Budapest

Táblázatok jegyzéke

1. Táblázat: Életkor szerinti elosztás
2. Táblázat: Nemek szerinti elosztás
3. Táblázat: A kísérleti csoport bemutatása, nem és életkor szerint
4. Faktorcsoporthoz bontott pretesztértékek a kísérleti csoport tanulóiánál (osztályfőnök által kitöltött kérdőívek alapján)
5. Táblázat:Faktorcsoporthoz bontott pretesztértékek a kísérleti csoport tanulóiánál (a nevelőtanár által kitöltött kérdőívek alapján)
6. Táblázat: Faktorcsoporthoz bontott pretesztértékek átlaga a kísérleti csoportban
7. Táblázat: Faktorcsoporthoz bontott pretesztértékek a kontroll csoportban
8. Táblázat: A függetlenmintás t-teszt alapján faktorcsoporthoz bontott preteszt átlagértékek a kísérleti- és kontrollcsoportban
9. Táblázat: A szociális kompetencia faktorcsoporthoz változóira lebontott átlagai a kísérleti csoport tanulóiánál
10. Táblázat: Szignifikancia szintek a preteszt és posztteszt eredmények alapján a kísérleti és a kontroll csoportban
11. Táblázat: A kísérleti csoport átlagértékei a preteszt és posztteszt alapján (osztályfőnök)
12. Táblázat: Posztteszt eredmények a kísérleti és kontroll csoportban

Mellékletek

Carolina Child Checklist (CCC)

CCC-kérdőív

Név (csak kezdőbetűk):.....

Osztály:.....

Életkor:.....

Neme: F L

Kérem olvassák el az alábbi tulajdonságokat, amelyek a diákok viselkedésére jellemzőek. Jelöljék meg a tulajdonságoknak azt a gyakoriságát, ami a diák viselkedését a legjobban jellemezte az elmúlt hónapban.

X-el jelölék azt a pontszámot, amelyik a gyerek viselkedésének legjobban megfelel.

0- majdnem soha

3- gyakran

1- ritkán

4- nagyon gyakran

2- néha

5- majdnem mindig

	Kérdések	Pontozás					
1.	Felügyelet nélkül dolgozik						
2.	Hazudik						
3.	Cselekvés előtt gondolkodik						
4.	Véleményét ki tudja fejteni erőszakoskodás nélkül						
5.	Ábrándozik, szórakozott						
6.	Nem fejt ki erőfeszítést						
7.	Kiközösít másokat a csoportból						
8.	Verekszik						
9.	Eltulajdonítja mások dolgait						
10.	Megfélemlíti társait, hogy elérje amit akar						
11.	Elkészíti házi feladatát						
12.	Játék közben mímeli mások megsebzését, gyilkolását						
13.	Kineveti osztálytársait						
14.	Képes megnyugodni, ha felidegesítik						
15.	Segítőkész						

16.	Megtartja önuralmát nézeteltérésekkor						
17.	Nehezen fogadja el az autoritást						
18.	Szociális kontaktust tart fent						
19.	Önfejű						
20.	Sértegeti társait						
21.	Közkedvelt a társai között						
22.	Könnyen elterelhető a figyelme						
23.	Ki tudja fejezni szükségleteit és érzelmeit						
24.	Barátságos						
25.	Nem közkedvelt a társai körében						
26.	Közös játékokból és tevékenységekből kizárja társait						
27.	Képességeinek megfelelően tanul						
28.	Interakciókat kezdeményez						
29.	Játszik másokkal						
30.	Szeret tanulni						
31.	Agresszíven játszik, durva						
32.	Következetes						
33.	Kerüli a szociális kapcsolatokat						
34.	Nem tartja be a szabályokat						
35.	Megérti az emberek érzelmeit						
36.	Szándékosan összetör dolgokat						
37.	Akarattal megüt másokat						
38.	Képes koncentrálni						
39.	Hazudik mások rossz fényben való feltüntetése érdekében						
40.	Kiabál másokra						
41.	Önállóan oldja meg a másokkal való problémáit						
42.	Káromkodik						
43.	Csak akkor fogadja el társait, ha azok kedvébe járnak						
44.	Sokat dolgozik, szorgalmas						
45.	Figyel						
46.	Csúnya dolgokat mond másokról						
47.	Képzeletbeli vagy játékfegyvereket használ játék közben						
48.	Független						

A CCC kérdéscsoportjai

Faktorcsoportok elnevezése	Faktorcsoportba tartozó kérdés sorszáma
Kognitív összpontosítás	1, 5, 6, 11, 22, 27, 30, 32, 38, 44, 45, 48
Autoritás elfogadása	2, 8, 9, 13, 17, 19, 20, 34, 36, 40
Nyílt agresszivitás	8, 13, 20, 36, 40
Ellenkező magatartás	17, 19, 34
Rejtett agresszivitás	2, 9
Szociális kontaktus	18, 28, 29, 33
Szociális kompetencia	3, 4, 14, 15, 16, 23, 24, 35, 41
Proszociális megnyilvánulás	4, 15, 24, 35, 41

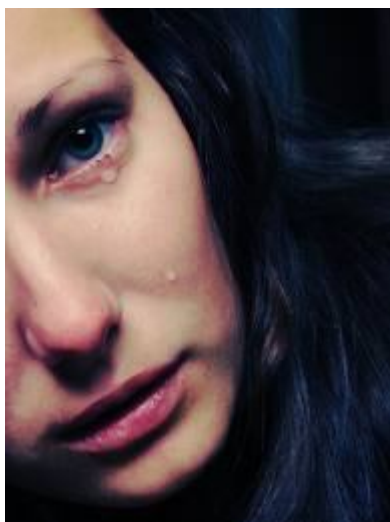
Érzelmi kontroll	3, 14, 16, 23
Kapcsolati agresszivitás	4, 7, 13, 19, 26, 39, 40, 43, 46

A kérdőív 48 változója 10 faktorcsoportra osztható. A CCC kérdőív olyan specifikus kérdéseket foglal magába, melyek az iskolai társas kapcsolatok szempontjából fontosak.

Felhasznált képek:

Boldog

Szomorú

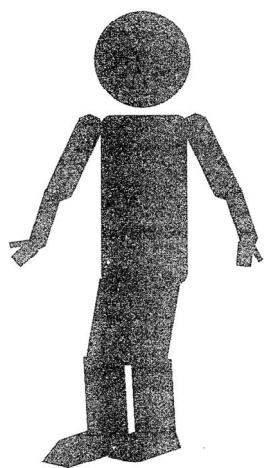

Mérges

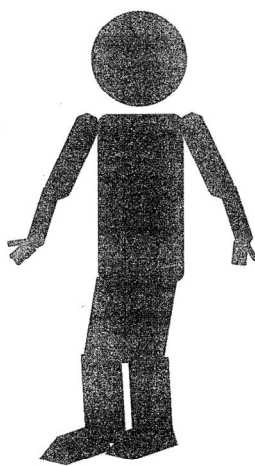

Megréműlt

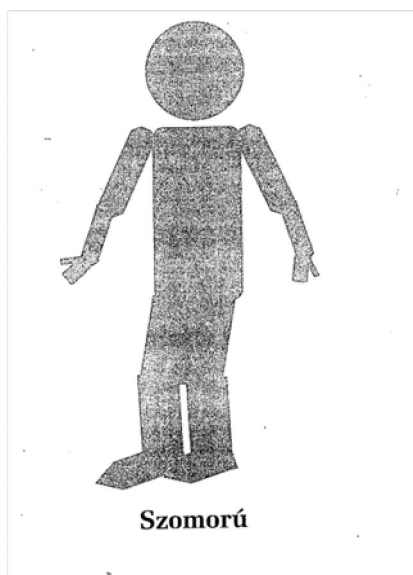
Feladatlapok 1. beavatkozás

Megrémült

Boldog

Szomorú

Mérges

Arcok

A képes kártyalapok feliratai

1. kártya:
„Szóval, miután megírtuk a hamis szerelmes levelet, és odadtettük a tanárnő asztalára, mindenkinek azt mondjuk, hogy Jani szerelmes belé. Jó nagy zavarban lesz Jani.”
2. kártya:
„Frűk, ti vagytok a legjobb barátaim, mióta az eszemet tudom!”
3. kártya:
„Szeretem a Nagynak lenyírni a fűvet. Mindig olyan elégedett, ha segíték neki.”
4. kártya:
„Lenyírom anya összes virágját, mert nem engedett el a tegnap este Ferkóékhoz.”
5. kártya:
„Psszt, légy nagy csöndben!”
6. kártya:
A közönség kiabál: „Éljen, nagyon ügyesek voltatok!!!”
7. kártya:
A közönség kiabál: „Pfűj, menjetek innen, pocsék volt!!!”
8. kártya:
A jobb oldali lány azt mondja a fiúnak: „Lehetsz te a következő, én várok. Nem bánom, ha még egy kicsit én forgatom az ugrókötelt.”
9. kártya:
„Ha, ha, fiúk, jól beleestetek a sárba. Mindenki ki fog nevetni benneteket!”

13. feladatlap. Az arcok alatti feliratok:

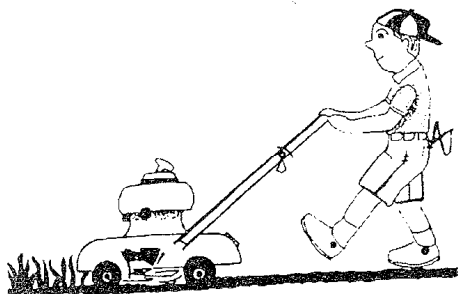
- a szándéka barátságos;
- a szándéka rosszindulatú;
- eldönthetetlen.

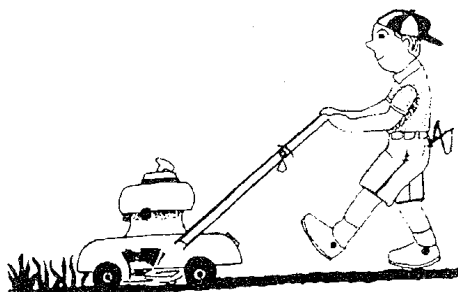
„Szóval, miután megírtuk a hamis szerelmes levelet, és odadtettük a tanárnő asztalára, mindenkinek azt mondjuk, hogy Jani szerelmes belé. Jó nagy zavarban lesz Jani.”

„Frűk, ti vagytok a legjobb barátaim, mióta az eszemet tudom!”

„Szeretem a Nagynak lenyírni a fűvet. Mindig olyan elégedett, ha segíték neki.”

„Lenyírom anya összes virágját, mert nem engedett el a tegnap este Ferkóékhoz.”

„Psszt, légy nagy csöndben!”

A közönség kiabál: „Éljen, nagyon ügyesek voltatok!!!”

A közönség kiabál: „Pffúj, menjetek innen, pocsekék volt!!!”

A jobb oldali lány azt mondja a fiúnak: „Lehetsz te a következő, én várok. Nem bánom, ha még egy kicsit én forgatom az ugrókötetet”.

„Ha, ha, fiúk, jól beleestetek a sárba. Mindenki ki fog nevetni benneteket!”

13. feladatlap

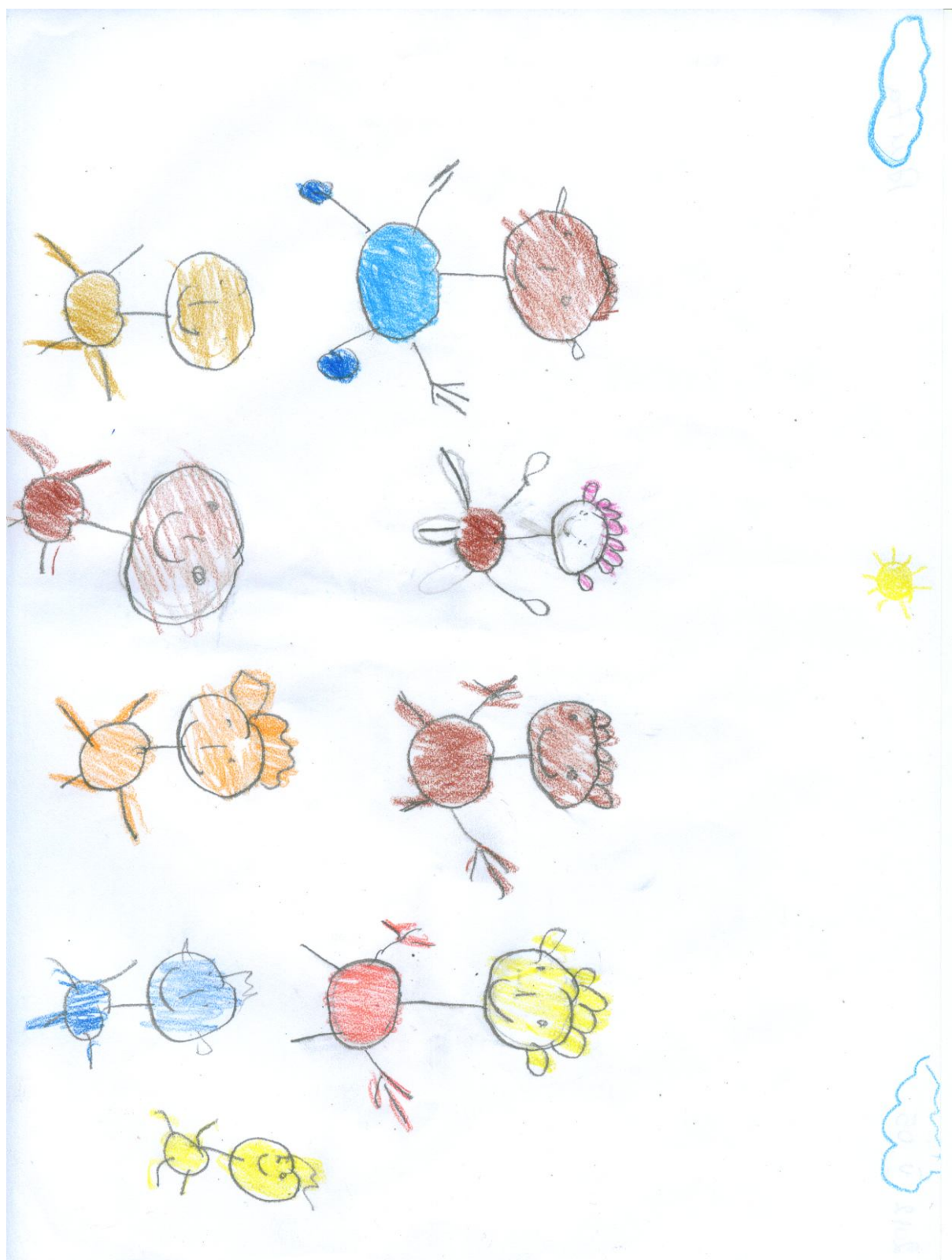
Jó szándékkal / barátságos

Rossz szándékkal

Nem lehet tudni

Statisztikai táblázatok

Kísérleti csoport, preteszt

Descriptive Statistics

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
F1O1 Kognitiv osszpontositas/pre+oszi	1.25	3.42	2.3542	.88501
F1O2 Autoritas elfogadasa/pre+oszi	.30	4.20	1.4000	1.36696
F1O3 Nyilt agresszivitas/pre+oszi	.00	4.60	1.2250	1.59082
F1O4 Ellenkezo magatartas/pre+oszi	.67	4.00	1.9167	1.16496
F1O5 Rejtett agresszivitas/pre+oszi	.00	3.50	1.1250	1.38229
F1O6 Szocialis kontaktus/pre+oszi	1.00	3.00	2.0938	.68057
F1O7 Szocialis kompetencia/pre+oszi	1.22	3.67	2.4722	.89235
F1O8 Proszocialis mrgnyilvanulas/pre+oszi	1.40	3.40	2.6250	.78876
F1O9 Erzelmi kontroll/pre+oszi	.75	4.00	2.5000	1.06066
F1O10 Kapcsolati agresszivitas/pre+oszi	.67	3.78	1.5972	1.07716
F1N1 Kognitiv osszpontositas/pre+nevelo	2.58	3.92	3.3750	.51755
F1N2 Autoritas elfogadasa/pre+nevelo	.20	3.70	1.2125	1.22875
F1N3 Nyilt agresszivitas/pre+nevelo	.00	4.40	.9750	1.47527
F1N4 Ellenkezo magatartas/pre+nevelo	.00	3.33	1.5833	1.30627
F1N5 Rejtett agresszivitas/pre+nevelo	.00	3.00	1.2500	1.06904
F1N6 Szocialis kontaktus/pre+nevelo	2.00	4.50	3.5313	.71261
F1N7 Szocialis kompetencia/pre+nevelo	2.22	4.89	3.7083	1.01824
F1N8 Proszocialis mrgnyilvanulas/pre+nevelo	2.80	5.00	3.9750	.99391
F1N9 Erzelmi kontroll/pre+nevelo	1.50	5.00	3.4063	1.17213
F1N10 Kapcsolati agresszivitas/pre+nevelo	.00	3.89	1.3611	1.24687

Kísérleti csoport, posztteszt

Descriptive Statistics

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
F2O1 Kognitiv osszpontositas/poszt+oszi	2.08	4.08	3.3438	.80603
F2O2 Autoritas elfogadasa/poszt+oszi	.10	3.90	1.1875	1.19216
F2O3 Nyilt agresszivitas/poszt+oszi	.00	4.20	1.0250	1.34563
F2O4 Ellenkezo magatartas/poszt+oszi	.00	4.67	1.6250	1.47398
F2O5 Rejtett agresszivitas/poszt+oszi	.00	2.00	.9375	.82104
F2O6 Szocialis kontaktus/poszt+oszi	1.75	3.75	3.2188	.73724
F2O7 Szocialis kompetencia/poszt+oszi	2.44	4.67	3.7778	.91045
F2O8 Proszocialis mrgnyilvanulas/poszt+oszi	2.20	4.80	3.8500	.94264
F2O9 Erzelmi kontroll/poszt+oszi	2.00	4.50	3.6875	.97055
F2O10 Kapcsolati agresszivitas/poszt+oszi	.56	4.00	1.5278	1.05868
F2N1 Kognitiv osszpontositas/poszt+nevelo	2.42	3.67	3.1875	.39277
F2N2 Autoritas elfogadasa/poszt+nevelo	.20	3.50	1.0625	1.02251
F2N3 Nyilt agresszivitas/poszt+nevelo	.00	3.60	1.0000	1.16128
F2N4 Ellenkezo magatartas/poszt+nevelo	.00	4.00	1.2917	1.29023
F2N5 Rejtett agresszivitas/poszt+nevelo	.00	2.50	.8750	.83452
F2N6 Szocialis kontaktus/poszt+nevelo	1.50	3.75	3.0938	.73116
F2N7 Szocialis kompetencia/poszt+nevelo	2.89	5.00	3.6806	.65449
F2N8 Proszocialis mrgnyilvanulas/poszt+nevelo	3.00	5.00	3.7250	.64973
F2N9 Erzelmi kontroll/poszt+nevelo	2.75	5.00	3.6250	.87627
F2N10 Kapcsolati agresszivitas/poszt+nevelo	.56	2.67	1.2500	.68171

Kísérleti csoport, osztályfőnök, pre/poszt párosmintás t-tesztel

Paired Samples Statistics

		Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1	F1O1 Kognitiv osszpontositas/pre+oszi	2.3542	8	.88501	.31290
	F2O1 Kognitiv osszpontositas/poszt+oszi	3.3438	8	.80603	.28497
Pair 2	F1O2 Autoritas elfogadasa/pre+oszi	1.4000	8	1.36696	.48329
	F2O2 Autoritas elfogadasa/poszt+oszi	1.1875	8	1.19216	.42149
Pair 3	F1O3 Nyilt agresszivitas/pre+oszi	1.2250	8	1.59082	.56244
	F2O3 Nyilt agresszivitas/poszt+oszi	1.0250	8	1.34563	.47575
Pair 4	F1O4 Ellenkezo magatartas/pre+oszi	1.9167	8	1.16496	.41188
	F2O4 Ellenkezo magatartas/poszt+oszi	1.6250	8	1.47398	.52113
Pair 5	F1O5 Rejtett agresszivitas/pre+oszi	1.1250	8	1.38229	.48871
	F2O5 Rejtett agresszivitas/poszt+oszi	.9375	8	.82104	.29028
Pair 6	F1O6 Szocialis kontaktus/pre+oszi	2.0938	8	.68057	.24062
	F2O6 Szocialis kontaktus/poszt+oszi	3.2188	8	.73724	.26065
Pair 7	F1O7 Szocialis kompetencia/pre+oszi	2.4722	8	.89235	.31549
	F2O7 Szocialis kompetencia/poszt+oszi	3.7778	8	.91045	.32189
Pair 8	F1O8 Proszocialis mrgnyilvanulas/pre+oszi	2.6250	8	.78876	.27887
	F2O8 Proszocialis mrgnyilvanulas/poszt+oszi	3.8500	8	.94264	.33327
Pair 9	F1O9 Erzelmi kontroll/pre+oszi	2.5000	8	1.06066	.37500
	F2O9 Erzelmi kontroll/poszt+oszi	3.6875	8	.97055	.34314
Pair 10	F1O10 Kapcsolati agresszivitas/pre+oszi	1.5972	8	1.07716	.38083
	F2O10 Kapcsolati agresszivitas/poszt+oszi	1.5278	8	1.05868	.37430

Paired Samples Test

		Paired Differences		t	df	Sig. (2-tailed)
		Mean	Std. Deviation			
Pair 1	F1O1 Kognitiv osszpontositas/pre+oszi - F2O1 Kognitiv osszpontositas/poszt+oszi	-.9896	.56421	-4.961	7	.002
Pair 2	F1O2 Autoritas elfogadasa/pre+oszi - F2O2 Autoritas elfogadasa/poszt+oszi	.2125	.42237	1.423	7	.198
Pair 3	F1O3 Nyilt agresszivitas/pre+oszi - F2O3 Nyilt agresszivitas/poszt+oszi	.2000	.64143	.882	7	.407
Pair 4	F1O4 Ellenkezo magatartas/pre+oszi - F2O4 Ellenkezo magatartas/poszt+oszi	.2917	.60257	1.369	7	.213
Pair 5	F1O5 Rejtett agresszivitas/pre+oszi - F2O5 Rejtett agresszivitas/poszt+oszi	.1875	.88388	.600	7	.567
Pair 6	F1O6 Szocialis kontaktus/pre+oszi - F2O6 Szocialis kontaktus/poszt+oszi	-1.1250	.64087	-4.965	7	.002
Pair 7	F1O7 Szocialis kompetencia/pre+oszi - F2O7 Szocialis kompetencia/poszt+oszi	-1.3056	.42310	-8.728	7	.000
Pair 8	F1O8 Proszocialis mrgnyilvanulas/pre+oszi - F2O8 Proszocialis mrgnyilvanulas/poszt+oszi	-1.2250	.24928	-13.899	7	.000
Pair 9	F1O9 Erzelmi kontroll/pre+oszi - F2O9 Erzelmi kontroll/poszt+oszi	-1.1875	.72887	-4.608	7	.002
Pair 10	F1O10 Kapcsolati agresszivitas/pre+oszi - F2O10 Kapcsolati agresszivitas/poszt+oszi	.0694	.48953	.401	7	.700

Kísérleti csoport, nevelőtanár, pre/poszt párosmintás t-teszttel

Paired Samples Statistics

		Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1	F1N1 Kognitiv osszpontositas/pre+nevelo	3.3750	8	.51755	.18298
	F2N1 Kognitiv osszpontositas/poszt+nevelo	3.1875	8	.39277	.13886
Pair 2	F1N2 Autoritas elfogadasa/pre+nevelo	1.2125	8	1.22875	.43443
	F2N2 Autoritas elfogadasa/poszt+nevelo	1.0625	8	1.02251	.36151
Pair 3	F1N3 Nyilt agresszivitas/pre+nevelo	.9750	8	1.47527	.52159
	F2N3 Nyilt agresszivitas/poszt+nevelo	1.0000	8	1.16128	.41057
Pair 4	F1N4 Ellenkezo magatartas/pre+nevelo	1.5833	8	1.30627	.46184
	F2N4 Ellenkezo magatartas/poszt+nevelo	1.2917	8	1.29023	.45616
Pair 5	F1N5 Rejtett agresszivitas/pre+nevelo	1.2500	8	1.06904	.37796
	F2N5 Rejtett agresszivitas/poszt+nevelo	.8750	8	.83452	.29505
Pair 6	F1N6 Szocialis kontaktus/pre+nevelo	3.5313	8	.71261	.25195
	F2N6 Szocialis kontaktus/poszt+nevelo	3.0938	8	.73116	.25850
Pair 7	F1N7 Szocialis kompetencia/pre+nevelo	3.7083	8	1.01824	.36000
	F2N7 Szocialis kompetencia/poszt+nevelo	3.6806	8	.65449	.23140
Pair 8	F1N8 Proszocialis mrgnyilvanulas/pre+nevelo	3.9750	8	.99391	.35140
	F2N8 Proszocialis mrgnyilvanulas/poszt+nevelo	3.7250	8	.64973	.22971
Pair 9	F1N9 Erzelmi kontroll/pre+nevelo	3.4063	8	1.17213	.41441
	F2N9 Erzelmi kontroll/poszt+nevelo	3.6250	8	.87627	.30981
Pair 10	F1N10 Kapcsolati agresszivitas/pre+nevelo	1.3611	8	1.24687	.44083
	F2N10 Kapcsolati agresszivitas/poszt+nevelo	1.2500	8	.68171	.24102

Paired Samples Test

		Paired Differences				
		Mean	Std. Deviation	t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	F1N1 Kognitiv osszpontositas/pre+nevelo - F2N1 Kognitiv osszpontositas/poszt+nevelo	.1875	.48744	1.088	7	.313
Pair 2	F1N2 Autoritas elfogadasa/pre+nevelo - F2N2 Autoritas elfogadasa/poszt+nevelo	.1500	.56315	.753	7	.476
Pair 3	F1N3 Nyilt agresszivitas/pre+nevelo - F2N3 Nyilt agresszivitas/poszt+nevelo	-.0250	.51755	-.137	7	.895
Pair 4	F1N4 Ellenkezo magatartas/pre+nevelo - F2N4 Ellenkezo magatartas/poszt+nevelo	.2917	1.11892	.737	7	.485
Pair 5	F1N5 Rejtett agresszivitas/pre+nevelo - F2N5 Rejtett agresszivitas/poszt+nevelo	.3750	.91613	1.158	7	.285
Pair 6	F1N6 Szocialis kontaktus/pre+nevelo - F2N6 Szocialis kontaktus/poszt+nevelo	.4375	.57864	2.139	7	.070
Pair 7	F1N7 Szocialis kompetencia/pre+nevelo - F2N7 Szocialis kompetencia/poszt+nevelo	.0278	.97183	.081	7	.938
Pair 8	F1N8 Proszocialis mrgnyilvanulas/pre+nevelo - F2N8 Proszocialis mrgnyilvanulas/poszt+nevelo	.2500	1.06771	.662	7	.529
Pair 9	F1N9 Erzelmi kontroll/pre+nevelo - F2N9 Erzelmi kontroll/poszt+nevelo	-.2188	.99497	-.622	7	.554
Pair 10	F1N10 Kapcsolati agresszivitas/pre+nevelo - F2N10 Kapcsolati agresszivitas/poszt+nevelo	.1111	.81433	.386	7	.711

Kísérleti/kontroll csoport, preteszt, függetlenmintás t-tesztel

Group Statistics

	CSOP Kísérleti/kontrollcsoport	N	Mean	Std. Deviation
F1O1 Kognitív összpontosítás/pre+oszi	1 Kísérleti	8	2.3542	.88501
	2 Kontroll	12	2.9306	.48570
F1O2 Autoritás elfogadása/pre+oszi	1 Kísérleti	8	1.4000	1.36696
	2 Kontroll	12	.9583	.39418
F1O3 Nyílt agresszivitás/pre+oszi	1 Kísérleti	8	1.2250	1.59082
	2 Kontroll	12	.7667	.48866
F1O4 Ellenkező magatartás/pre+oszi	1 Kísérleti	8	1.9167	1.16496
	2 Kontroll	12	1.8889	.89141
F1O5 Rejtett agresszivitás/pre+oszi	1 Kísérleti	8	1.1250	1.38229
	2 Kontroll	12	.0417	.14434
F1O6 Szociális kontaktus/pre+oszi	1 Kísérleti	8	2.0938	.68057
	2 Kontroll	12	2.7917	.55220
F1O7 Szociális kompetencia/pre+oszi	1 Kísérleti	8	2.4722	.89235
	2 Kontroll	12	3.9074	.63003
F1O8 Proszociális megnyilvánulás/pre+oszi	1 Kísérleti	8	2.6250	.78876
	2 Kontroll	12	3.8833	.76969
F1O9 Erzelmi kontroll/pre+oszi	1 Kísérleti	8	2.5000	1.06066
	2 Kontroll	12	3.8750	.68672
F1O10 Kapcsolati agresszivitás/pre+oszi	1 Kísérleti	8	1.5972	1.07716
	2 Kontroll	12	.9722	.41337

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means			
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference
F1O1 Kognitiv összpontosítás/pre+oszi	Equal variances assumed	6.425	.021	-1.885	18	.076	-.5764
	Equal variances not assumed			-1.681	9.841	.124	-.5764
F1O2 Autoritás elfogadása/pre+oszi	Equal variances assumed	9.924	.006	1.068	18	.300	.4417
	Equal variances not assumed			.890	7.782	.400	.4417
F1O3 Nyílt agresszivitás/pre+oszi	Equal variances assumed	7.657	.013	.945	18	.357	.4583
	Equal variances not assumed			.790	7.888	.452	.4583
F1O4 Ellenkező magatartás/pre+oszi	Equal variances assumed	.543	.471	.060	18	.952	.0278
	Equal variances not assumed			.057	12.335	.955	.0278
F1O5 Rejtett agresszivitás/pre+oszi	Equal variances assumed	18.658	.000	2.730	18	.014	1.0833
	Equal variances not assumed			2.209	7.102	.062	1.0833
F1O6 Szociális kontaktus/pre+oszi	Equal variances assumed	.253	.621	-2.526	18	.021	-.6979
	Equal variances not assumed			-2.418	12.910	.031	-.6979
F1O7 Szociális kompetencia/pre+oszi	Equal variances assumed	2.156	.159	-4.231	18	.001	-1.4352
	Equal variances not assumed			-3.941	11.610	.002	-1.4352
F1O8 Proszociális mrgnyilvánulás/pre+oszi	Equal variances assumed	.086	.773	-3.547	18	.002	-1.2583
	Equal variances not assumed			-3.529	14.890	.003	-1.2583
F1O9 Erzelmi kontroll/pre+oszi	Equal variances assumed	1.624	.219	-3.536	18	.002	-1.3750
	Equal variances not assumed			-3.242	10.917	.008	-1.3750
F1O10 Kapcsolati agresszivitás/pre+oszi	Equal variances assumed	6.008	.025	1.837	18	.083	.6250
	Equal variances not assumed			1.566	8.391	.154	.6250

Kísérleti/Kontroll csoport, posztteszt, függetlenmintás t-teszt

Group Statistics					
	Kísérleti/kontrollcsoport	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Kognitív összpontosítás/poszt+oszi	Kísérleti	8	3,3438	,80603	,28497
	Kontroll	12	2,9167	,56408	,16283
Autoritás elfogadása/poszt+oszi	Kísérleti	8	1,1875	1,19216	,42149
	Kontroll	12	,9000	,35420	,10225
Nyílt agresszivitás/poszt+oszi	Kísérleti	8	1,0250	1,34563	,47575
	Kontroll	12	,7000	,55596	,16049
Ellenkező magatartás/poszt+oszi	Kísérleti	8	1,6250	1,47398	,52113
	Kontroll	12	1,6944	,33207	,09586
Rejtett agresszivitás/poszt+oszi	Kísérleti	8	,9375	,82104	,29028
	Kontroll	12	,2083	,39648	,11445
Szociális kontaktus/poszt+oszi	Kísérleti	8	3,2188	,73724	,26065
	Kontroll	12	2,6458	,61661	,17800
Szociális kompetencia/poszt+oszi	Kísérleti	8	3,7778	,91045	,32189
	Kontroll	12	3,4815	,51972	,15003
Proszociális megnyilvánulás/poszt+oszi	Kísérleti	8	3,8500	,94264	,33327
	Kontroll	12	3,5500	,57918	,16720
Erzelmi kontroll/poszt+oszi	Kísérleti	8	3,6875	,97055	,34314
	Kontroll	12	3,3958	,56867	,16416
Kapcsolati agresszivitás/poszt+oszi	Kísérleti	8	1,5278	1,05868	,37430
	Kontroll	12	1,0000	,32481	,09376

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means			
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference
Kognitív összpontosítás/poszt+oszi	Equal variances assumed	1,788	,198	1,399	18	,179	,42708
	Equal variances not assumed			1,301	11,535	,219	,42708
Autoritás elfogadása/poszt+oszi	Equal variances assumed	4,574	,046	,794	18	,438	,28750
	Equal variances not assumed			,663	7,831	,526	,28750
Nyílt agresszivitás/poszt+oszi	Equal variances assumed	1,098	,309	,753	18	,461	,32500
	Equal variances not assumed			,647	8,613	,534	,32500
Ellenkező magatartás/poszt+oszi	Equal variances assumed	7,915	,012	-,159	18	,875	-,06944
	Equal variances not assumed			-,131	7,476	,899	-,06944
Rejtett agresszivitás/poszt+oszi	Equal variances assumed	8,128	,011	2,669	18	,016	,72917
	Equal variances not assumed			2,337	9,204	,044	,72917
Szociális kontaktus/poszt+oszi	Equal variances assumed	,531	,476	1,884	18	,076	,57292
	Equal variances not assumed			1,815	13,221	,092	,57292
Szociális kompetencia/poszt+oszi	Equal variances assumed	8,981	,008	,930	18	,365	,29630
	Equal variances not assumed			,834	10,069	,423	,29630
Proszociális mórgnyilvánulás/poszt+oszi	Equal variances assumed	3,808	,067	,886	18	,387	,30000
	Equal variances not assumed			,805	10,542	,439	,30000
Erzelmi kontroll/poszt+oszi	Equal variances assumed	5,517	,030	,851	18	,406	,29167
	Equal variances not assumed			,767	10,230	,461	,29167
Kapcsolati agresszivitás/poszt+oszi	Equal variances assumed	2,585	,125	1,635	18	,119	,52778
	Equal variances not assumed			1,368	7,886	,209	,52778

Kontroll csoport, osztályfőnök, pre/poszt párosmintás t-tesztel

Paired Samples Statistics		Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1	Kognitív összpontosítás/pre+oszi	2,9306	12	,48570	,14021
	Kognitív összpontosítás/poszt+oszi	2,9167	12	,56408	,16283
Pair 2	Autoritás elfogadása/pre+oszi	,9583	12	,39418	,11379
	Autoritás elfogadása/poszt+oszi	,9000	12	,35420	,10225
Pair 3	Nyílt agresszivitás/pre+oszi	,7667	12	,48866	,14106
	Nyílt agresszivitás/poszt+oszi	,7000	12	,55596	,16049
Pair 4	Ellenkező magatartás/pre+oszi	1,8889	12	,89141	,25733
	Ellenkező magatartás/poszt+oszi	1,6944	12	,33207	,09586
Pair 5	Rejtett agresszivitás/pre+oszi	,0417	12	,14434	,04167
	Rejtett agresszivitás/poszt+oszi	,2083	12	,39648	,11445
Pair 6	Szociális kontaktus/pre+oszi	2,7917	12	,55220	,15941
	Szociális kontaktus/poszt+oszi	2,6458	12	,61661	,17800
Pair 7	Szociális kompetencia/pre+oszi	3,9074	12	,63003	,18187
	Szociális kompetencia/poszt+oszi	3,4815	12	,51972	,15003
Pair 8	Proszociális mrgnyilvánulás/pre+oszi	3,8833	12	,76969	,22219
	Proszociális mrgnyilvánulás/poszt+oszi	3,5500	12	,57918	,16720
Pair 9	Erzelmi kontroll/pre+oszi	3,8750	12	,68672	,19824
	Erzelmi kontroll/poszt+oszi	3,3958	12	,56867	,16416
Pair 10	Kapcsolati agresszivitás/pre+oszi	,9722	12	,41337	,11933
	Kapcsolati agresszivitás/poszt+oszi	1,0000	12	,32481	,09376

Paired Samples Test

		Paired Differences		t	df	Sig. (2-tailed)
		Mean	Std. Deviation			
Pair 1	Kognitív összpontosítás/pre+oszi - Kognitív összpontosítás/poszt+oszi	,01389	,34966	,138	11	,893
Pair 2	Autoritás elfogadása/pre+oszi - Autoritás elfogadása/poszt+oszi	,05833	,49444	,409	11	,691
Pair 3	Nyílt agresszivitás/pre+oszi - Nyílt agresszivitás/poszt+oszi	,06667	,64008	,361	11	,725
Pair 4	Ellenkező magatartás/pre+oszi - Ellenkező magatartás/poszt+oszi	,19444	,99958	,674	11	,514
Pair 5	Rejtett agresszivitás/pre+oszi - Rejtett agresszivitás/poszt+oszi	-,16667	,32567	-1,773	11	,104
Pair 6	Szociális kontaktus/pre+oszi - Szociális kontaktus/poszt+oszi	,14583	,52720	,958	11	,359
Pair 7	Szociális kompetencia/pre+oszi - Szociális kompetencia/poszt+oszi	,42593	,33779	4,368	11	,001
Pair 8	Proszociális mrgnyilvánulás/pre+oszi - Proszociális mrgnyilvánulás/poszt+oszi	,33333	,82389	1,402	11	,189
Pair 9	Erzelmi kontroll/pre+oszi - Erzelmi kontroll/poszt+oszi	,47917	,49381	3,361	11	,006
Pair 10	Kapcsolati agresszivitás/pre+oszi - Kapcsolati agresszivitás/poszt+oszi	-,02778	,30011	-,321	11	,754

Kontroll csoport, osztályfőnök, pre/poszt teszt

Descriptive Statistics					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Kognitív összpontosítás/pre+oszi	12	2,17	3,58	2,9306	,48570
Autoritás elfogadása/pre+oszi	12	,30	1,60	,9583	,39418
Ellenkező magatartás/pre+oszi	12	1,00	3,67	1,8889	,89141
Nyílt agresszivitás/pre+oszi	12	,00	1,20	,7667	,48866
Rejtett agresszivitás/pre+oszi	12	,00	,50	,0417	,14434
Szociális kontaktus/pre+oszi	12	2,00	3,75	2,7917	,55220
Szociális kompetencia/pre+oszi	12	2,78	4,89	3,9074	,63003
Proszociális mrgnyilvánulás/pre+oszi	12	2,60	5,00	3,8833	,76969
Erzelmi kontroll/pre+oszi	12	2,50	5,00	3,8750	,68672
Kapcsolati agresszivitás/pre+oszi	12	,44	1,89	,9722	,41337
Kognitív összpontosítás/poszt+oszi	12	2,08	3,92	2,9167	,56408
Autoritás elfogadása/poszt+oszi	12	,30	1,50	,9000	,35420
Nyílt agresszivitás/poszt+oszi	12	,00	1,60	,7000	,55596
Ellenkező magatartás/poszt+oszi	12	1,00	2,33	1,6944	,33207
Rejtett agresszivitás/poszt+oszi	12	,00	1,00	,2083	,39648
Szociális kontaktus/poszt+oszi	12	1,75	4,25	2,6458	,61661
Szociális kompetencia/poszt+oszi	12	2,44	4,00	3,4815	,51972
Proszociális mrgnyilvánulás/poszt+oszi	12	2,60	4,40	3,5500	,57918
Erzelmi kontroll/poszt+oszi	12	2,25	4,25	3,3958	,56867
Kapcsolati agresszivitás/poszt+oszi	12	,67	1,67	1,0000	,32481
Valid N (listwise)	12				